

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Odsjek za demografiju i hrvatsko iseljeništvo

Leon Vuglač

**Djelovanje hrvatskih katoličkih misija, župa i zajednica u SR Njemačkoj
kroz list *Živa zajednica***

Zagreb, 2024.

Ovaj rad izrađen je na Odsjeku za demografiju i hrvatsko iseljeništvo Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom doc. dr. sc. Wollyfja Krašića i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2023./2024.

Popis kratica

DKP – diplomatsko-konzularna predstavništva

HKM – hrvatske katoličke misije

HKZ – hrvatske katoličke zajednice

HKŽ – hrvatske katoličke župe

JNA – Jugoslavenska narodna armija

KESS – Konferencija za sigurnost i suradnju u Europi

RH – Republika Hrvatska

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SKH – Savez komunista Hrvatske

SRH – Socijalistička Republika Hrvatska

SRNj – Savezna Republika Njemačka

Sadržaj

1. Uvod.....	1
3. Pastoralno-pravna zaštita Katoličke Crkve za strance	4
3.1. Katolička Crkva u SR Njemačkoj	5
4. Začetci afirmacije hrvatskog dušobrižništva u SR Njemačkoj	6
4.1. Utemeljenje hrvatskih katoličkih misija	7
5. Uloga HKM-ova u kontekstu odnosa jugoslavenskog komunističkog režima prema hrvatskim radnim migrantima	8
6. Djelovanje hrvatskog emigrantskog lista <i>Živa zajednica</i>	11
7. Hrvatske katoličke misije, župe i zajednice u SR Njemačkoj	13
7.1. HKM Stuttgart	15
7.2. HKM Berlin	20
7.3. HKM Frankfurt na Majni	23
8. Društveno-povijesni kontekst stvaranja Republike Hrvatske	26
9. Međunarodno priznanje Republike Hrvatske	27
9.1. Sveta Stolica i priznanje Republike Hrvatske	27
9.2. Doprinos HKM u SR Njemačkoj s ciljem postizanja međunarodnog priznanja	29
10. Humanitarna i financijska pomoć Hrvata u SR Njemačkoj	32
11. Hrvatski socijalni radnici u SR Njemačkoj	34
11.1. Ratna siročad	35
12. Zaključak	36
Zahvale	38
Popis literature.....	39
Sažetak	45
Summary	46

1. Uvod

U ovom radu nastojat će se sistematizirati relevantna uloga hrvatskog emigrantskog lista *Živa zajednica* koji služi kao promicatelj katoličanstva među iseljenim Hrvatima i njihovim potomcima u Saveznoj Republici Njemačkoj¹ te važan instrument u očuvanju hrvatskoga nacionalnog identiteta. List je usustavljen kao holistički prikaz djelovanja hrvatskih katoličkih misija² u SRNj, a potrebno je naglasiti kako se list bavi i pitanjima o matičnoj domovini (najviše za vrijeme Domovinskog rata 1990-ih godina). U skladu s navedenim, najprije će se predstaviti pregled intenziviranja procesa masovnijeg iseljavanja Hrvata na prostor SRNj poznatiji kao „gastarbajterski val“ tijekom 1960-ih i 1970-ih. Zatim će se pružiti uvid u općenitu pastoralno-pravnu zaštitu Katoličke Crkve za sve strance, odnosno migrante koji su se ukomponirali u novo društvo. U tom kontekstu, spomenut će se ključni dokumenti koji čine podlogu za zaštitu u očuvanju njihovog kulturnog identiteta. Važan naglasak stavit će se na funkcioniranje Katoličke Crkve u SRNj koja je svojim istupima poboljšala položaj Hrvata u SRNj kao i ostalim doseljenim narodima. Uslijedit će uvid o začetcima afirmacije hrvatskog dušobrižništva zajedno s pregledom osnutka i utemeljenja HKM-ova diljem SRNj. Nadalje, obradit će se neophodna uloga HKM-ova u kontekstu odnosa jugoslavenskog komunističkog režima prema hrvatskim radnim migrantima koji je implicirao iznimnu zahtjevnost svojeg djelovanja. Time će se stvoriti temelj za razumijevanje egzistiranja HKM-ova koji će se evaluirati kroz primjer rada HKM Stuttgart, HKM Berlin i HKM Frankfurt na Majni. Potonje zajednice uzete su kao eklatantni primjeri³ strukture rada HKM-ova diljem SRNj. Također, uzeti HKM-ovi nemaju preveliku međusobnu blizinu sjedišta, pa se rad zajednica može donekle preslikati na razini ostalih HKM-ova na cijelom njemačkom području. Sve zajedno poslužit će kao komplementarni nazivnik očuvanja HKM-ova u SRNj, a koji je neophodan u cilju zaštite kulturnog, jezičnog i inog identiteta iseljenih Hrvata. Nadalje, demokratizacijom ukupnog europskog područja, u radu će se najprije formirati pregled o društveno-povijesnim zbivanjima u Europi koji najviše dobivaju na značaju 1989. godine padom Berlinskog zida, a što će znatno utjecati na socijalno-političke nemire, pa tako i u tadašnjoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj⁴. Republika Hrvatska⁵ je 25. lipnja 1991. godine proglasila svoju samostalnost i suverenost što je otvorilo nove izazove za međunarodnu zajednicu. Naime, u dugotrajnom procesu

¹ U daljnjem tekstu: SRNj

² U daljnjem tekstu: HKM

³ Pritom autor ovog rada nema konotaciju umanjivanja važnosti ostalih HKM-ova u SRNj, nego nastoji sistematizirati holističku paradigmu rada svih Misija.

⁴ U daljnjem tekstu: SRH

⁵ U daljnjem tekstu: RH

međunarodnog priznanja Hrvatske glavne uloge odigrale su Sveta Stolica i SRNj, faktori koji su u spomenutome razdoblju bili naklonjeni ideji hrvatskoga osamostaljenja. Pored diplomatske podrške, ključnu ulogu u uspostavi, a onda i obrani RH, imalo je cjelokupno hrvatsko iseljništvo, pa tako i HKM-ovi. Potonje je najviše vidljivo u humanitarnoj, odnosno financijskoj pomoći za Hrvate u matičnoj domovini. Uz navedeno, detaljnije će se elaborirati uloga hrvatskih socijalnih radnika i način prikupljanja pomoći za ratnu siročad koja je u tim trenucima bila među najranjivijim kontingentima stanovništva.

Što se tiče izvora i literature korištenih za izradu ovoga rada, najrelevantniji izvor čini hrvatski emigrantski list *Živa zajednica* iz kojeg će se koristiti građa između 1978. i 1994. godine, a koji će u konačnici pripomoći u adekvatnoj valorizaciji rada HKM-ova u SRNj. Uz navedeno, upotrijebit će se za ovu temu nezaobilazna knjiga Adolfa Polegubića pod naslovom *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*. Nadalje, u radu će se konzultirati knjiga Nikole Eterovića s naslovom *Sveta Stolica i Hrvatska: priznanje, ugovori, suradnja*, zatim zbornik radova iz 2023. godine pod naslovom *Suverenost i nacionalni identitet 30 godina nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske* te knjiga Ive Banca pod naslovom *Sedamdeset i prva: uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*. Osim toga, rad će se dotaknuti promišljanjima Krašića pod naslovom „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, Ivankovića Radaka pod nazivom „Kanonske odredbe o iseljenicima. Strukture i djelatnici u pastoralu hrvatske inozemne pastve.“, Jurića i Vujevića pod naslovom „Hrvatske migrantske mreže: pristup pripovjedne povijesti u istraživanju „Gastarbajterske ere“ iseljavanja.“, Škvorčevića pod naslovom „Crkveno učiteljstvo o migracijama.“, Stankovića pod nazivom „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine.“, Nimca pod naslovom „Hrvatske katoličke misije u SR Njemačkoj“, Lončarevića pod nazivom „Priznanje Republike Hrvatske od Svete Stolice u hrvatskoj memoaristici: Uz 30. obljetnicu međunarodnog priznanja Republike Hrvatske“ te radom Holjevac Turković i Živića pod naslovom „Proces osamostaljenja Republike Hrvatske i njezina međunarodna i diplomatska afirmacija: između protivljenja i odobravanja“. Svi navedeni radovi doprinjet će oslikavanju što detaljnije slike hrvatskih zajednica u SRNj u spomenutome razdoblju, kao i važnosti Katoličke Crkve za njihov duhovni i nacionalni život. Zaključno, primarni cilj ovog rada bit će davanje presjeka rada HKM-ova u SRNj s naglaskom na njegovanje hrvatskog nacionalnog identiteta te doprinos u izgradnji i obrani slobodne, neovisne i demokratske Republike Hrvatske.

2. Masovnije iseljavanje Hrvata u SR Njemačku

Zapaženiji začetak gospodarske i društveno-političke krize u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji⁶ započeo je 1960-ih i 1970-ih godina koje su obilježene masovnijim iseljavanjem radnika u inozemstvo.⁷ Iseljenici su nazvani gastarbajteri, odnosno radnici koji su privremeno zaposleni u inozemstvu.⁸ *Hrvatski jezični portal* riječ gastarbajter definira kao: „1) onaj koji je na privremenu radu u stranoj zemlji i 2) pejor. onaj koji se vrati kući zadržavši neke navike i ukus stečene na radu u inozemstvu.“ Time su radnici migranti trebali ostati u inozemstvu isključivo nekoliko godina budući da su ankete među radnicima-emigrantima pokazale da većina njih dijeli takvu vrstu vizije.⁹ Vrijeme je ubrzo pokazalo kako se takva stajališta nisu obistinila, a „privremena“ era iseljavanja postala je trajna. Najbolji pokazatelj potonjeg bio je sve intenzivniji odlazak kompletnih obitelji što je ukazivalo da nije riječ o privremenom, nego o permanentnom iseljavanju.¹⁰

Primarni uzroci iseljavanja u SRNj, ali i ostale zemlje Zapadne Europe, bili su povećana nezaposlenost, loš životni standard i zaostajanje regije.¹¹ Prema Juriću, migracije Hrvata bile su najzastupljenije u odnosu na sve ostale narode u sklopu SFRJ i jedne od najvećih na europskom području, pa čak i u svijetu.¹² Valja napomenuti kako su nakon 1968. godine, kada je potpisan međunarodni sporazum između SRNj i SFRJ, obje države izvukle korist na obostrano zadovoljstvo.¹³ SRNj je u tom razdoblju bila u procesu snažnog gospodarskog uzleta s velikom potrebom za radnom snagom, dok je SFRJ iseljavanjem smanjivala nezaposlenost, „rješavala“ se dijela kritičara društvenog uređenja i posljedično dobivala značajan priljev deviznih doznaka iz inozemstva.¹⁴

Službene statistike pokazuju da je 1. travnja 1955. godine u SRNj bilo 20 553 osoba iz SFRJ, a tendencija iseljavanja na taj prostor nije jenjavala s godinama.¹⁵ Štoviše, broj iseljenih

⁶ U daljnjem tekstu: SFRJ

⁷ Jurić i Vujević, „Hrvatske migrantske mreže: pristup pripovjedne povijesti u istraživanju „gastarbajterske ere“ iseljavanja“, 8.

⁸ Jurić, *Iseljavanje Hrvata u Njemačku - Gubimo li Hrvatsku?*, 31.

⁹ Brunnbauer, „Yugoslav Gastarbeiter and the Ambivalence of Socialism: Framing Out-Migration as a Social Critique“, 422.

¹⁰ Jurić, *Iseljavanje Hrvata u Njemačku - Gubimo li Hrvatsku?*, 31.

¹¹ Jurić i Vujević, „Hrvatske migrantske mreže: pristup pripovjedne povijesti u istraživanju „gastarbajterske ere“ iseljavanja“, 8.

¹² Jurić, *Iseljavanje Hrvata u Njemačku - Gubimo li Hrvatsku?*, 31.

¹³ Jurić i Vujević, „Hrvatske migrantske mreže: pristup pripovjedne povijesti u istraživanju „gastarbajterske ere“ iseljavanja“, 8.

¹⁴ *Isto*

¹⁵ Čizmić et al., *Iseljena Hrvatska*, 232.

iz SFRJ udvostručio se 1964. godine, a dvije godine kasnije bilo ih je 96 673.¹⁶ Broj radnika ubrzo se popeo na 226 290 nakon sklapanja međudržavnog ugovora, a 1972. godine iz bivše SFRJ generiralo se oko 470 000 radnika koji su pritom zauzeli prvo mjesto u odnosu na sve skupine stranih radnika u SRNj.¹⁷ Čizmić i suradnici konstatirali su da je u SRNj krajem 1980-ih bilo 650-700 000 radnika iz SFRJ i zaključuju kako je u ukupnom broju iseljenika bio najveći postotak Hrvata (iako statistički podatci nisu u potpunosti egzaktni jer je njemačka službena statistika poznavala isključivo Jugoslavene).¹⁸ Na kraju ovog poglavlja valja konstatirati kako masovne emigracije stanovništva na određeni prostor sa sobom „nose“ stečena kulturološka obilježja (npr. religija) koja nisu zaobišla ni hrvatsko iseljništvo u SRNj.

3. Pastoralno-pravna zaštita Katoličke Crkve za strance

Tijekom 20. stoljeća nastali su različiti dokumenti poglavarstva Katoličke Crkve s ciljem zaštite doseljenika u određenu državu, odnosno društvenu zajednicu. S time u vidu, među takvim dokumentima je neizostavna apostolska konstitucija pape Pija XII.¹⁹ o duhovnoj skrbi migranata „*Exsul Familia*“ iz 1952. godine²⁰, a koju papa Pavao VI.²¹ smatra „temeljnim papinskim dokumentom u ova posljednja vremena“.²² „To je prvi službeni dokument Svete Crkve koja na sveobuhvatan način, s povijesnog i crkveno-pravnog gledišta, opisuje u glavnim crtama pastoral selilaca“ i predstavlja „magnu chartu“²³ crkvene misli o selilaštvu.²⁴ Konstitucija je formirana u dva dijela, pri čemu prvi dio govori o duhovnoj i socijalnoj djelatnosti Crkve, dok je drugi dio rezerviran za pravnu narav kako bi se adekvatnije organizirao pastoral.²⁵ Potaknuta razaranjima Drugog svjetskog rata, Katolička Crkva pružila je potporanj migrantima kako bi očuvali svoju vjeru i nastavili živjeti po dogmama koji su prakticirali u

¹⁶ Čizmić et al., *Iseljena Hrvatska*, 232.

¹⁷ *Isto*

¹⁸ *Isto*

¹⁹ Papa Pio XII. (Obod, 2. III. 1876. g. – Castel Gandolfo, 9. X. 1958. g.), poglavar Katoličke Crkve između 1939. i 1958. godine. Bio je iz ugledne rimske obitelji, zaređen 1899. g., a godine 1917. imenovan je nuncijem u Bavarskoj. Kardinalom je postao 1929. g., a državnim tajnikom Svete Stolice 1930. g. Bio je glavni suradnik pape Pija XI. kojeg je i naslijedio. Za vrijeme Drugog svjetskog rata pomagao je progonjenima, osobito Židovima. Nakon Drugog svjetskog rata nastojao je zaštititi katolike u komunističkim zemljama. („Pio XII.“)

²⁰ Potreba za takvom vrstom dokumenta uzrokovana je posljedicama Drugog svjetskog rata, odnosno velikim brojem migranata.

²¹ Papa Pavao VI. (Concesio u Lombardiji, 26. IX. 1897. g. – Castel Gandolfo, 6. VIII. 1978. g.), poglavar Katoličke Crkve između 1963. i 1978. godine. Za svećenika je zaređen 1920. g., bio je savjetnik Nuncijature u Varšavi 1923. g. i djelatnik Državnog tajništva Svete Stolice između 1924. i 1954. g. Za vrijeme Drugog svjetskog rata zauzimao se za oslobađanje i pomoć zatočenicima, a na kraju rata organizirao je pomoć za političke izbjeglice. Isticanjem socijalne poruke Crkve pridonio je povratku vjeri velikog broja radnika pa je nazvan „nadbiskupom radnika“. („Pavao VI.“)

²² Škvorčević, „Crkveno učiteljstvo o migracijama“, 317.

²³ U prijevodu: velika povelja („Magna Charta“)

²⁴ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 21.

²⁵ *Isto*, 21-23.

matičnim zemljama i u svojem nekadašnjem socijalnom okružju.²⁶ Koncilski su oci nastavno na potonji dokument, na Drugom vatikanskom koncilu (1962.-1965.), izradili relevantne smjernice za pastoral migranata.²⁷ U vidu proširivanja pastoralne pomoći migrantima, papa Pavao VI. proglasio je 1969. godine uputu „*De pastoralis migratorum cura*“ kao svojevrsnu reviziju „*Exsul Familia*“.²⁸ Pavao VI. nastojao je uskladiti dokument sa „znatno izmijenjenim okolnostima u kojima se pojavljuje fenomen migracije“, a novi dokument nastao je i zbog „brzog tehničko-ekonomskog razvoja, uzajamnog odnosa građana i naroda, sve širih i češćih odnosa međuovisnosti, tendencija da se unapređuje pravno i političko jedinstvo obitelji i sl.“.²⁹ Osim navedenih dokumenata, od velike je važnosti objava upute o pastoralnoj brizi za migrante koju je donijela Sveta kongregacija za biskupe naziva „*Instructio de pastoralis migratorum cura*“ koja je stavila naglasak na očuvanje tradicije, kulture, materinjeg jezika i duhovne baštine ljudske vrste.³⁰ Prema tome, status migranata u novoj domovini zahtijeva poseban status na osnovi religiozne i etničke različitosti koje se ne smiju narušiti ni na koji način. U novije vrijeme, migracije su postale predmet intenzivnijeg istraživanja niza znanosti, ponajprije potaknute slobodom kretanja ljudskog kapitala. Kulturološki pristup fenomenu migracija i pastorala te poštivanje dvojnosti procesa iz koje migrant dolazi i ulazi, sastavni je dio suvremenih migracija.³¹

3.1. Katolička Crkva u SR Njemačkoj

Za potpuno razumijevanje zaštite hrvatskih migranata u SRNj, prije svega je potrebno ukazati na sveopće funkcioniranje Katoličke Crkve u Njemačkoj. U skladu s uputama Svete Stolice, Crkva u Njemačkoj formirala je Povjerenstvo za migraciju Njemačke biskupske konferencije (Povjerenstvo) koje se bavi sljedećim područjima: „1) društvenim i političkim pitanjima vezanima za migraciju (izbjeglištvo i azil), integracijom, ksenofobijom, rasizmom, nezakonitim pravom na boravak i krijumčarenje ljudima, 2) dušobrižništvom za katoličke migrante u Njemačkoj te 3) dušobrižništvom za njemačke katolike u inozemstvu“.³² Tako je Katolička Crkva u Njemačkoj, u 21. stoljeću, ustrojila sedam nadbiskupija³³ i dvadeset

²⁶ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 21-23.

²⁷ *Isto*

²⁸ *Isto*

²⁹ Škvorčević, „Crkveno učiteljstvo o migracijama“, 321.

³⁰ Stanković, „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine“, 74.

³¹ Škvorčević, „Crkveno učiteljstvo o migracijama“, 329.

³² *Isto*

³³ To su: nadbiskupije Bamberg, Berlin, München i Freising, Freiburg, Hamburg, Köln i Paderborn. (Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 31.)

biskupija³⁴ s više od 11 500 katoličkih župa i dušobrižničkih jedinica te više od 15 000 svećenika.³⁵ Potrebno je staviti primaran fokus na drugu točku uloge Povjerenstva koja se tiče hrvatskih migranata, a o čemu će još detaljnije biti govora u ovom radu.

Intenziviranjem migracija u njemački socijalni milje, javila se potreba za sinodom³⁶ svih biskupija 1970-ih. Sinoda je tako objavila dokument pod nazivom „Strani radnici – izazov za Crkvu i društvo“ koji daje specifične smjernice za pastoralni rad sa strancima, među kojima su i Hrvati.³⁷ Potrebno je naglasiti kako jedna od ključnih točaka potonjeg dokumenta nalaže da nacionalna i jezična manjina, koja ima više od 1 500 vjernika, mora imati svog svećenika (voditelja zajednice) te pastoralnog i socijalnog djelatnika.³⁸ Tim potezom omogućeno je kvalitetno egzistiranje hrvatskih katoličkih misija i zajednica u SRNj. Sinoda je polazila od toga da Crkva potrebe skupina, koje su na rubu društva i svih potlačenih strana, smatra svojim mukama i potrebama te želi biti odvjetnicom i zaštitnicom njihovih prava.³⁹ U kasnijem vremenskom razdoblju gotovo je svaka njemačka (nad)biskupija donijela pastoralne smjernice za pastoral vjernika diferencijalnih materinskih jezika na svom području.⁴⁰ Slijedom navedenog, Katolička Crkva u SRNj pozitivno je djelovala na proces migriranja Hrvata u SRNj što se ujedno povoljno reflektiralo na održivost Hrvata kao jedinstvene nacionalne zajednice u inozemstvu.

4. Začeci afirmacije hrvatskog dušobrižništva u SR Njemačkoj

Počeci organiziranja hrvatske pastve u zemljama Sjeverne i Zapadne Europe sežu u razdoblje Drugog svjetskog rata kada je nadbiskup Alojzije Stepinac⁴¹ poslao svećenike brojnim hrvatskim radnicima u Njemačkom Reichu.⁴² Završetkom rata, promijenila se struktura

³⁴ To su: biskupije Aachen, Augsburg, Dresden-Meißen, Eichstätt, Erfurt, Essen, Fulda, Görlitz, Hildesheim, Limburg, Magdeburg, Mainz, Münster, Osnabrück, Passau, Regensburg, Rottenburg-Stuttgart, Speyer, Trier i Würzburg. (Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 31.)

³⁵ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 31-34.

³⁶ Značenje: sinoda u kršćanstvu u širem smislu označava crkveni sabor, dok u užem smislu označava mjesni ili pokrajinski crkveni sabor. („Sinoda“)

³⁷ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 31-34.

³⁸ *Isto*

³⁹ Nimac, „Hrvatske katoličke misije u SR Njemačkoj“, 15-16.

⁴⁰ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 34.

⁴¹ Alojzije Stepinac (Brezarić kraj Krašića, 8. V. 1898. g. – Krašić, 10. II. 1960. g.), zagrebački nadbiskup i kardinal. Godine 1934. imenovan je zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom, a 1937. g. nadbiskupom i metropolitom Stanković, „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine“, 85. Za vrijeme Drugog svjetskog rata distancirao se od ustaškog režima i štitio Židove, Srbe itd. Nakon Drugog svjetskog rata odbio je prijedlog o odvajanju Katoličke Crkve u Hrvatskoj od Svete Stolice i tražio od komunističkih vlasti prekid represije i osvete nad ideološkim protivnicima. Pod optužbom za suradnju s ustaškim režimom, uhićen je 1946. g. i na sudskom procesu osuđen na 16 g. strogog zatvora. Papa Ivan Pavao II. proglasio ga je blaženim 1998. g. („Alojzije Stepinac“)

⁴² Stanković, „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine“, 85.

pomoći hrvatske pastve koja se usmjerila na izbjeglice i (ne)kompromitirane osobe. Tako se neposredno nakon rata hrvatsko dušobrižništvo čvrsto povezalo s izbjegličkim logorima u Austriji, Italiji i Njemačkoj, a s vremenom su se počele osnivati pojedine misije koje su okupljale ratne izbjeglice i radnike emigrante među kojima su bili i svećenici.⁴³ Hrvatska inozemna pastva u SRNj počinje se snažnije organizirati nakon apostolske konstitucije „*Exsul Familia*“, a valja napomenuti kako je neposredno prije potonjeg dokumenta Apostolska nuncijatura odredila političkog emigranta fra Dominika Šušnjara⁴⁴ za naddušobrižnika za cjelokupnu hrvatsku pastvu u SRNj.⁴⁵ Na toj dužnosti bio je od 1951. do 1971. godine, a svoje djelovanje obilježio je misama diljem SRNj s naglaskom na München gdje je prvotno postavljen kao pomoćnik vlč. Stjepanu Kukulji^{46, 47} Ubrzo se broj hrvatskih svećenika u SRNj postepeno povećavao od 60-ih godina 20. stoljeća koji su se okupljali oko hrvatskih katoličkih misija.⁴⁸ Smjenom fra Dominika Šušnjare i sporazumom domovinske i Njemačke biskupske konferencije, delegatom i naddušobrižnikom za hrvatske svećenike u SRNj 1971. g. imenovan je fra Bernard Dukić⁴⁹ koji je stigao iz SFRJ legalnim putem (koristeći jugoslavensku putovnicu) te ostao na toj poziciji do 1997. godine.⁵⁰

4.1. Utemeljenje hrvatskih katoličkih misija

Ključnu ulogu u snažnijoj organizaciji hrvatske inozemne pastve imala je Biskupska konferencija nakon zasjedanja 1964. godine u Zagrebu na čelu sa zagrebačkim nadbiskupom

⁴³ Stanković, „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine“, 85.

⁴⁴ Fra Dominik Šušnjara studirao je germanistiku u Freiburgu od 1944. do 1948. godine, a službeno je počeo djelovati među hrvatskim izbjeglicama 1950. godine. Prvu sv. Misu za Hrvate službeno je vodio 1. listopada 1950. g. u izbjegličkom logoru Mittenwaldu. Na potonjoj službi ostao je do 1951. kada ga je Apostolska nuncijatura iz Bad Godesberga kod Bonna imenovala hrvatskim naddušobrižnikom (delegatom) u Njemačkoj, a tu dužnost obavljao je do 1971. g. Kasnije je pokrenuo Vjesnik hrvatske katoličke misije u Njemačkoj, a nakon prestanka naddušobrižničke službe vodio je Hrvatsku katoličku misiju u Münchenu do 1983. godine. (Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 40.)

⁴⁵ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 40.

⁴⁶ Stjepan Kukulja (Poljanica kraj Marije Bistrice, 29. I. 1907. g. - Oberhaching kraj Münchena, 22. XII. 1999. g.), svećenik i teološki pisac. Zaređen za svećenika 1931. g., službovao u Feričancima, u Nadbiskupskom konviktu u Slavonskoj Požegi i Bogoslovnom sjemeništu u Zagrebu. Od 1943. g. pastoralno djelovao u Münchenu i okolici; upravljao Hrvatskom katoličkom misijom od 1949. g. (osnovao i vodio Caritas Croata 1949.-50. i Hrvatsko katoličko akademsko društvo „Stepinac“ 1950.-51.), bio je predsjednik Hrvatske katoličke zajednice između 1949. i 1950. g. („Stjepan Kukulja“)

⁴⁷ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 40.

⁴⁸ *Isto*

⁴⁹ Fra Bernard Dukić (Košute pokraj Sinja, 28. IV. 1934. g. - Sinj, 30. VIII. 2012. g.), svećenik i naddušobrižnik za Hrvate u SRNj. Nakon njegova dolaska 1965. g. u Frankfurtu na Majni osnovana je Hrvatska katolička misija kojoj je bio prvi voditelj (1965.-71.). Bio je delegat za hrv. pastvu u Njemačkoj (1971.-97.) i član Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za hrvatsku emigraciju. Bio je pokretač i prvi urednik *Žive zajednice*, lista hrv. katoličkih zajednica u Njemačkoj (1978.-79.) (*Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 258.)

⁵⁰ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 40.

Franjom Šeperom⁵¹ koji je iznio molbu da se pošalju svećenici na pastoralni rad s hrvatskim radnicima.⁵² Biskupi su na potonjem plenumu zamoljeni da se toj molbi odazovu, a ubrzo se ustanovilo kako sve biskupije oskudijevaju svećenicima i za vlastite potrebe.⁵³ Tada je splitska nadbiskupija, putem Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, uskočila u pomoć i dala svećenika za hrvatsku inozemnu pastvu.⁵⁴ Valja naglasiti kako su za pastoral iseljenika, biskupske konferencije imale (i još uvijek imaju) ključnu ulogu jer su one bile najbolja spona između Crkve iz kojih iseljenici odlaze s Crkvom u koje iseljenici dolaze.⁵⁵ Neminovno je kako su preko Vijeća za hrvatsku emigraciju, nacionalnog ravnatelja i delegata u Njemačkoj, biskupi snosili aktivnu suodgovornost s njemačkom Crkvom za rad hrvatskih katoličkih misija.⁵⁶ Do 1980. godine, trinaest hrvatskih biskupa iz matične zemlje posjetilo je HKM-ove u SRNj što je ukazalo na relevantnost očuvanja vjere i kulture Hrvata u inozemstvu.⁵⁷ Zaključno, hrvatski svećenici osnivali su HKM u svim mjestima u kojima je živio popriličan broj Hrvata katolika zahvaljujući potpori Katoličke Crkve u SRNj koja je nosila financijski teret, a domovinska Crkva pobrinula se za pastoralno osoblje.⁵⁸

5. Uloga HKM-ova u kontekstu odnosa jugoslavenskog komunističkog režima prema hrvatskim radnim migrantima

Jugoslavenska diplomatsko-konzularna predstavništva⁵⁹ (u kojima su službenici po nacionalnoj osnovi bili većinom Srbi) krajem 1960-ih u SRNj nisu mogla ni približno osigurati učinkovite i pouzdane usluge masovnijem priljevu radnih migranata iz SFRJ.⁶⁰ Pritom je dio hrvatskih radnih migranata zaobilazio doticaj s jugoslavenskim DKP-ovima kako ne bi bili pod kontrolom jugoslavenskog komunističkog režima, pa su se kontinuirano povezivali sa

⁵¹ Franjo Šeper (Osijek, 2. X. 1905. g. – Obod, 30. XII. 1981. g.), kardinal, nadbiskup i teolog. Teologiju je diplomirao i doktorirao na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu (1924.–30.) gdje je 1930. g. zaređen za svećenika. Služio je kao nadbiskupski tajnik, rektor Bogoslovnoga sjemeništa, srednjoškolski i sveučilišni kateheta, župnik župe Krista Kralja u Zagrebu. Od 1954. bio je zagrebački nadbiskup koadjutor, potom od 1960. nadbiskup ordinarij. U više je mandata bio predsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije. Papa Pavao VI. imenovao ga je kardinalom (1968. g.) i pročelnikom Kongregacije za nauk vjere (1968.-81.). Sudjelovao je na Drugom vatikanskom koncilu, a za njegove su službe uspostavljeni diplomatski odnosi između Svete Stolice i SFRJ. (*Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 962.; „Franjo Šeper“)

⁵² Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 41.

⁵³ Dukić, „Razvitak hrvatskih misija u Njemačkoj“, 2.

⁵⁴ *Isto*

⁵⁵ Ivanković Radak, „Kanonske odredbe o iseljenicima. Strukture i djelatnici u pastoralu hrvatske inozemne pastve“, 64.

⁵⁶ Nimac, „Hrvatske katoličke misije u SR Njemačkoj“, 20.

⁵⁷ *Isto*

⁵⁸ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 41.

⁵⁹ U daljnjem tekstu: DKP

⁶⁰ Krašić, „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, 34.

službenicima HKM-ova (svećeničkim osobljem, časnim sestrama, socijalnim radnicima i dr.) za osnovnu potporu i pomoć u rješavanju diferencijalnih poteškoća neophodnih za njihov radni odnos i općenito boravak u inozemstvu.⁶¹

Nadalje, SFRJ je u SRNj (ali i u drugim zemljama) nastojala uspostaviti svoju supremaciju i kontrolu nad širim dijelom jugoslavenskih radnih migranata pomoću formiranja jugoslavenskih klubova i jugoslavenske dopunske nastave. Tako je SFRJ s intenziviranjem procesa organiziranja jugoslavenskih klubova započela 1970. godine kako bi se što više utjecalo na raznovrsne oblike okupljanja jugoslavenskih građana u inozemstvu.⁶² Pritom su jugoslavenski klubovi u inozemstvu trebali nastati na osnovi neovisnog organiziranja jugoslavenskih građana i uz podršku jugoslavenskih državnih institucija. Međutim, okolnosti su ubrzo poprimile oprečan karakter budući da se dio jugoslavenskog građanstva nastojao ukomponirati u strukture koje su se upotrebljavale za relativiziranje i blokiranje za jugoslavenski komunistički režim pogubnih utjecaja Zapadnog svijeta, političke emigracije i Katoličke Crkve.⁶³ Slijedom navedenog, gotovo identičan koncept zamisli imala je jugoslavenska dopunska nastava koju je osmislio jugoslavenski komunistički režim s ciljem organiziranja dopunske nastave za djecu radnih migranata iz SFRJ u osnovnim školama diljem SRNj i drugim zemljama.⁶⁴ Jugoslavenska dopunska nastava bila je pažljivo isprepletana komunističkom indoktrinacijom zbog čega dio roditelja iz SRH nije dopuštao svojoj djeci da pohađaju takvu vrstu nastave pritom se obračunavajući s diferencijalnim elementima jugo-komunističke represije.⁶⁵ Također, radnici emigranti iz SRH bili su izrazito nezadovoljni dominacijom kako srpskih kadrova u veleposlanstvima i konzulatima tako i kod nacionalnog sastava nastavnika poslanih u inozemstvo zbog dopunske nastave za djecu radnika migranata.⁶⁶ Imenovanje srpskih učitelja, upotreba srpskog ili tzv. „istočne varijante“ zajedničkog srpsko-hrvatskog ili hrvatsko-srpskog jezika u dopunskoj nastavi te dominacija srpske povijesti i književnosti u nastavnom planu i programu bili su promatrati kao pokušaji pretvaranja hrvatske djece u Srbe.⁶⁷ U tom kontekstu treba spomenuti da je i Savka Dabčević-Kučar⁶⁸ ukazala na

⁶¹ Krašić, „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, 34.

⁶² *Isto*, 30.

⁶³ *Isto*, 31.

⁶⁴ *Isto*, 33.

⁶⁵ *Isto*

⁶⁶ Krašić, „Stop Mass Exodus: Guidelines by the Reform Part of the Croatian State-Party Leadership for the Policy Regarding Labour Migrants from the Socialist Republic of Croatia in Western Europe“, 40.

⁶⁷ *Isto*

⁶⁸ Savka Dabčević-Kučar (Korčula, 6. XII. 1923. g. – Zagreb, 6. VIII. 2009. g.), hrvatska ekonomistica i političarka. Od 1950. g. radila je na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu gdje je od 1965. g. bila redovita profesorica političke ekonomije. Od 1959. g. članica je CK SKH, od 1963. g. članica Izvršnoga komiteta CK SKH, a od 1966.

problem inzistiranja srpskih učitelja na nastavi srpskog jezika djeci hrvatskih radnih migranata.⁶⁹ Krašić zaključuje: „Najvidljiviji iskaz prosvjetne demagogije djece radnih migranata bilo je primanje u Savez pionira Jugoslavije po uzoru na njihove vršnjake u Jugoslaviji, organizaciju kojom se vršila politizacija djece i njegovao kult ličnosti jugoslavenskoga predsjednika Josipa Broza Tita⁷⁰“.⁷¹

U skladu s navedenim, potrebno je iznijeti detaljnije izjave utjecajnih ličnosti, u cjelokupnom javnom miljeu SFRJ-a, koje su opisivale odnos jugoslavenskog komunističkog režima prema hrvatskim radnim migrantima. Tako je Savka Dabčević-Kučar za vrijeme Hrvatskog proljeća tražila promjenu postupanja prema hrvatskim radnicima izvan domovine, „naročito u pogledu odnosa prema Hrvatima (prema kojima se diplomatsko-konzularno osoblje odnosi) maltene kao prema ustašama, ali u najmanju ruku kao prema domobranima“.⁷² Nadalje, Ivan Šibl⁷³ iznio je, što se tiče jugoslavenskih DKP-ova, da se tamo „pod firmom jugoslavenstva srbuje i sve ono što je hrvatsko, a toga je mnogo, svim silama se gura na drugu stranu“.⁷⁴ U nastavku je Dragutin Haramija⁷⁵ osudio politiku nemara i iskorištavanja hrvatskih radnika u

g. jedan od sekretara Izvršnoga komiteta CK SKH. Od 1967. do 1968. bila je predsjednica Izvršnoga vijeća Sabora SRH, a od 1968. g. predsjednica CK SKH. Bila je jedna od ključnih osoba Hrvatskog proljeća, zagovornica slobodnog djelovanja tržišta kao i reforme federacije u smjeru veće samostalnosti i ravnopravnosti republike. („Savka Dabčević-Kučar“)

⁶⁹ Krašić, „Stop Mass Exodus: Guidelines by the Reform Part of the Croatian State-Party Leadership for the Policy Regarding Labour Migrants from the Socialist Republic of Croatia in Western Europe“, 40.

⁷⁰ Josip Broz Tito (Kumrovec, 7. V. 1892. g. – Ljubljana, 4. V. 1980. g.), predsjednik SFRJ, političar i državnik. Pučku školu završio je 1907. g. u Kumrovcu, a bravarski zanat 1910. g. u Sisku. U listopadu 1910. g. postao je član Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije. Potkraj 1916. g. uspostavio je vezu s ruskim revolucionarima, pa je u srpnju 1917. g. sudjelovao u boljševičkim demonstracijama te prihvatio lenjinizam kao svoju političku orijentaciju. Po završetku Drugog svjetskog rata zauzimao je ključne političke položaje: vrhovni zapovjednik Jugoslavenske narodne armije i ministar obrane, generalni sekretar Komunističke partije Jugoslavije i predsjednik Narodne fronte Jugoslavije. Nakon pobjede na izborima u studenome 1945. g., na kojima je opozicija odbila sudjelovati, učvrstio se na vlasti i uspostavio totalitarni komunistički sustav po uzoru na SSSR. Pokušaje za uspostavljanje odnosa s Katoličkom Crkvom zamijenio je politikom zaoštavanja i represije. („Josip Broz Tito“)

⁷¹ Krašić, „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, 33.

⁷² Banac, *Sedamdeset i prva: uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*, 104.

⁷³ Ivan Šibl (Virovitica, 28. X. 1917. g. – Zagreb, 30. III. 1989. g.) hrvatski političar, književnik i general. Za vrijeme Drugog svjetskog rata uključio se u antifašistički pokret kada je u Zagrebu bio član ilegalnih grupacija, a 1942. g. postao je politički komesar najprije Banijskoga, a potom i Kalničkog partizanskog odreda. Bio je generalni direktor Radiotelevizije Zagreb (1954.–63.), od 1954. g. član CK SK Hrvatske te predsjednik Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata SR Hrvatske (1969.–71). Kao jedan od istaknutijih sudionika Hrvatskoga proljeća bio je uklonjen sa svih državnih i partijskih dužnosti te isključen iz javnog političkog života nakon 1971. godine. („Ivan Šibl“)

⁷⁴ Banac, *Sedamdeset i prva: uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*, 107-108.

⁷⁵ Dragutin Haramija (Čavle kraj Rijeke, 12. VIII. 1923. g. – Zagreb, 28. XI. 2012. g.), hrvatski političar. Bio je pripadnik antifašističkih partizanskih postrojbi 1941–45. g. Nakon Drugog svjetskog rata bio je zamjenik republikanskoga javnog tužitelja i okružni javni tužitelj za grad Zagreb te podsekretar u Državnom sekretarijatu za pravosuđe i upravu NRH (1954–63. g.). Od 1969. g. bio je predsjednik Izvršnoga vijeća Sabora SRH i član Predsjedništva CK SKH. Kao jedan od relevantnih aktera Hrvatskog proljeća, bio je zagovornik ekonomske i političke reforme, a koncem 1971. g. prisiljen je na ostavku, isključen iz političkog života i umirovljen. U 90-im

inozemstvu, pa je konstatirao: „Ni jedna vlada ne može imati podršku ovog političkog rukovodstva koja će u sljedećem petogodišnjem planu računati i dalje sa milijun naših radnika u inozemstvu. Ni jedna savezna vlada ne može imati našu podršku koja će i dalje računati da se sa doznakama radnika razrješava platna bilanca Jugoslavije“.⁷⁶ Zaključno, o zlouporabi hrvatskih radnih migranata govorila je i Neda Krmpotić⁷⁷: „Inzistira se na nečemu što je u štampi dobilo izraz sedma republika. Sedma republika je vani. Tu sedmu republiku predstavljaju jugo-klubovi kojima upravljaju naša diplomatska predstavništva. Prema tome ona je organizirana na sljedeći način: sedma republika ima svoju državnu, tj. unitarističku štampu, ona ima svoju partiju, to su tzv. jugo-klubovi, ona ima svoju državnu organizaciju, to su naša predstavništva, ona ima svoj izborni sistem i na kraju ima državne novce za izdržavanje profesionalaca u klubovima što ih je nekad izdržavala savezna Jugo-banka. Znači imat će i svoj budžet. Radi se o prenošenju modela jedne birokratske organizacije sa kojom smo u Jugoslaviji prekinuli, radi se o njenom izvozu u inozemstvo“.⁷⁸ Kako bi se bolje razumjelo okupljanje povećeg dijela hrvatskih radnih migranata oko HKM-ova u SRNj, u nastavku ovog rada prikazat će se nekolicina primjera rada HKM-ova kroz hrvatski emigrantski list *Živa zajednica*.

6. Djelovanje hrvatskog emigrantskog lista *Živa zajednica*

„Hrvatski dušobrižnički ured iz Frankfurta od rujna 1978. objavljuje list hrvatskih katoličkih misija i zajednica u SRNj *Živa zajednica*, a ova publikacija izgleda svojim sadržajima i svojom opremom kao nešto najbolje što Hrvati tiskaju u inozemstvu.“⁷⁹ Riječi su to Adolfa Polegubića⁸⁰ koji je dao svoj dugogodišnji doprinos u vidu razvitka ukupnih HKM-ova u SRNj. List je 1978. godine započeo s radom kao bilten u kojem su se elaborirali važniji crkveni dokumenti iz matične domovine i svijeta, raznovrsna događanja u HKM-ovima SRNj, broj i

godinama 20. stoljeća bio je jedan od osnivača Hrvatske narodne stranke i član njezina predsjedništva. („Dragutin Haramija“)

⁷⁶ Banac, *Sedamdeset i prva: uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*, 109.

⁷⁷ Neda Krmpotić (Senj, 16. X. 1921. g. – Zagreb, 22. VI. 1974. g.), hrvatska novinarka i političarka. Bila je sudionica antifašističke borbe. Novinarstvom se počela baviti 1952. g.; bila je komentatorica i urednica u Novinskoj agenciji Jugopres, a od 1958. g. dopisnica *Vjesnika* iz Savezne Narodne Skupštine u Beogradu. Zbog svojih stajališta i komentara, postala je jedna od vodećih ličnosti Hrvatskog proljeća. Optužena je za hrvatski nacionalizam i kontrarevoluciju te joj je doživotno bio zabranjen novinarski rad, a 1972. g. bila je prisilno umirovljena. („Neda Krmpotić“)

⁷⁸ Banac, *Sedamdeset i prva: uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*, 109.

⁷⁹ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 45.

⁸⁰ Adolf Polegubić (Šibenik, 25. VI. 1962. g.), pjesnik i pastoralni teolog. Doktorat iz teologije obranio je 1997. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Beču. Od 2002. do 2023. bio je glavni urednik glasila hrvatskih katoličkih misija i zajednica u SRNj *Živa zajednica* koji od rujna 1978. izlazi u izdanju Hrvatskoga dušobrižničkog ureda u Frankfurtu na Majni, a od 2018. do 2023. godine obnaša ulogu glavnog urednika portala *Živa zajednica* u izdanju istog ureda. („Društvo hrvatskih književnika – Adolf Polegubić“)

imena rođenih, umrlih, krštenih i sl.⁸¹ Struktura lista postupno se proširila na općedruštvenu tematiku i usmjerila se na postizanje adekvatnije estetske vizualizacije lista, a primarni interes stavio se na hrvatskoga čovjeka u dijaspori.⁸² Time je dijapazon obrađenih tema poprimio višestruk karakter na čelu s upoznavanjem holističkog djelovanja HKM-ova u SRNj.

Što se tiče nazivlja lista, ono označava živu vjersku zajednicu Hrvata katolika u dijaspori kako bi se očuvao jedinstven identitet kršćanstva u svakodnevnom životu hrvatskih iseljenika.⁸³ U tom kontekstu, urednik fra Bernard Dukić u prvom broju lista napominje: „Samo ime jednostavno govori što vam on u ovom trenutku poručuje i što bi vam želio biti. Iznikao je među nama, koji smo dobrim dijelom iskorijenjeni iz obiteljske i župne zajednice. Svima takvima je i upućen: mlađima i starijima, osamljenima, raspršenima i zaposlenima u najzabitijim mjestima. Osjećati, surađivati i živjeti u takvoj zajednici, imati srca za drugoga, znači živjeti Evanđelje i biti kršćanin“.⁸⁴ *Živa zajednica* od 1998. godine izlazi kao dvojezičnik, a od 2015. godine izlazi sedam puta godišnje umjesto dotadašnjih deset puta.⁸⁵

Neminovan faktor djelovanja lista je uredništvo *Žive zajednice* koje je potrebnije detaljnije analizirati. Od početka tiskanja *Žive zajednice* (1978. g.) do 90-ih godina 20. stoljeća i uspostave samostalne, suverene i demokratske hrvatske države glavni urednici lista bili su fra Bernard Dukić i fra Ignacije Vugdelija⁸⁶. Tako u *impresumu Žive zajednice* od br. 1/1978. do br. 6/1979. stoji da je odgovorni urednik fra Bernard Dukić, dok se od br. 7/1979. do br. 3/1983. kao urednici zajedno potpisuju fra Ignacije Vugdelija i fra Bernard Dukić.⁸⁷ Od br. 4/1983. do br. 9/1991. glavni urednik bio je isključivo fra Ignacije Vugdelija.⁸⁸ Posebnu pozornost treba obratiti na djelovanje fra Ignacija Vugdelije koji je bio pod intenzivnom prismotrom Službe državne sigurnosti⁸⁹ SRH. Tako u dokumentima SDS-a stoji da „svećenik Vugdelija u Göppingenu drži propovijedi neprijateljskog sadržaja protiv SFRJ, a pošto često dolazi u zemlju, zaslužuje našu pažnju“.⁹⁰ Nadalje, u SDS-ovim spisima zabilježena je teza Vugdelije o

⁸¹ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 45.

⁸² *Isto*

⁸³ *Isto*

⁸⁴ Dukić, „Riječ urednika“, 1.

⁸⁵ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 45.

⁸⁶ Ignacije Vugdelija (Otok kod Sinja, 20. III. 1938. g. – Split, 23. VI. 1997. g.), intelektualac i svećenik. Filozofsko-teološki studij završio je u Makarskoj i Fribourgu u Švicarskoj. Svečane zavjete položio je 1961. g. u Makarskoj, a za svećenika je zaređen 1964. u Švicarskoj. Nakon završetka studija bio je profesor na teologiji u Makarskoj, a zatim je niz godina proveo u SRNj kao dušobrižnik među hrvatskim radnim migrantima. Po povratku iz inozemstva ostao je do smrti u splitskom samostanu Gospe od Zdravlja. Ondje je vršio župničku i dekanatsku službu te je ujedno bio i duhovni vođa hrvatskih branitelja. (Runje, „Fra Ignacije Vugdelija“, 71.)

⁸⁷ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 45.

⁸⁸ *Isto*

⁸⁹ U daljnjem tekstu: SDS

⁹⁰ HR-HDA-1561, Osobni dosjei, 102666 Vugdelija Josip-Ignatije, 35.

„skorašnjem krahu Hrvatske, s obzirom na položaj izrabljivanog u okviru zajedničke države. Po njegovom, Hrvatska je bogata zemlja, sa svim predispozicijama za brz i efikasan razvoj, ali je izrabljivana u tolikoj mjeri da se nalazi pred propašću. Krivicu za to svaljuje na režim u Hrvatskoj koji gura hrvatski narod u propast“.⁹¹ Prema potonjem, Vugdelija zaključuje da su „tortura režima i izrabljivanje radnika doveli radnike u bezizlazno stanje i da se izlaz iz takvog stanja treba potražiti u povezivanju s privredom Zapada zbog učenja kako se treba raditi te davati radniku ono što je zaslužio“.⁹² Osim navedenog, SDS je popratio fra Vugdeliju kroz njegovo uredništvo u *Živoj zajednici* i važnosti HKM-ova u SRNj. Tako se među ostalim navodi da je na prvoj stranici *Žive zajednice* objavljen članak fra Vugdelije pod naslovom „Srce Crkve kuca za radnika“ u kojem se govori o brizi koju HKM-ovi posvećuju tzv. „privremeno zaposlenom radniku u tuđini“.⁹³ Zaključuje se: „da u našem narodu u inozemstvu nije bilo misija, svećenika, socijalnih radnika, Crkve, danas bi naš hrvatski katolički živalj u tuđini lutao tuđim tлом bez puta, kao zvuk od zvona što kroz šumu luta...“.⁹⁴

Nakon fra Ignacija Vugdelije, u dvogodišnjem glavnom uredništvu (od br. 10/1991. do br. 12/1993.) bio je don Ante Živko Kustić.⁹⁵ Naslijedio ga je fra Anto Batinić od br. 1-2/1994. do br. 11/2002. kada na dugogodišnju scenu izlazi dr. Adolf Polegubić koji jedini nije bio svećenik u odnosu na njegove prethodnike.⁹⁶ Među aktualnim članovima uredništva su: vlč. Ivica Komadina⁹⁷ (delegat), Željka Čolić, Stjepan Herceg, Kristina Kovačević, Marija Lovrić Holenda, Antonia Tomljanović-Brkić, fra Jozo Župić i već spomenuti dr. Adolf Polegubić.⁹⁸

7. Hrvatske katoličke misije, župe i zajednice u SR Njemačkoj

Kako bi se kvalitetnije razumjela kompleksnost rada i brojnost hrvatskih katoličkih misija, župa i zajednica u SRNj, one će biti navedene u nastavku. Spomenute pripadaju u šest pastoralnih područja diljem SRNj. Tako u Bavarskom pastoralnom području HKM-ovi i HKZ-

⁹¹ HR-HDA-1561, Osobni dosjei, 102666 Vugdelija Josip-Ignatije, 66.

⁹² *Isto*

⁹³ *Isto*, 86.

⁹⁴ *Isto*, 87.

⁹⁵ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 45.

⁹⁶ *Isto*

⁹⁷ Ivica Komadina (Mostar, 23. XI. 1950. g.), svećenik i hrvatski naddušobrižnik u SRNj. Za svećenika Mostarsko-duvanjske biskupije zaređen je 29. lipnja 1974. godine u Pologu kod Mostara. Pastoralno se usavršavao od 1974. do 1975. godine u Sarajevu, a od prosinca 1977. g. do lipnja 1978. g. bio je voditelj HKM Göppingen. Od lipnja 1978. do 1989. godine djelovao je kao voditelj HKM Balingen, a od rujna 1989. do 31. prosinca 2010. g. vodio je hrvatske katoličke zajednice Reutlingen, Metzingen i Tübingen. Od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2015. g. obnašao je službu delegata (dušobrižnika) za hrvatsku pastvu u SRNj u prvom petogodišnjem mandatu, a 1. siječnja 2016. g. započinje njegov drugi petogodišnji mandat delegata. Treći mandat započeo je 1. siječnja 2021. g., a završava 31. prosinca 2025. godine. („Ivica Komadina (A)“; „Ivica Komadina (B)“)

⁹⁸ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 45.

ovi djeluju u sklopu Biskupije Augsburg, Nadbiskupije Bamberg, Biskupije Eichstätt, Nadbiskupije München i Freising te Biskupije Regensburg, a misije i župe u tom području spadaju u: HKM Augsburg, HKM Bamberg, HKM Ingolstadt, HKM Kempten, HKM Nersingen, HKM Nürnberg, HKM Erlangen, HKM Regensburg i HKM Ebersberg.⁹⁹ Tome valja nadodati sljedeće hrvatske katoličke župe¹⁰⁰: HKŽ Freising, HKŽ München, HKŽ Rosenheim i HKŽ Traunreut.¹⁰¹ Nadalje, pastoralnom području Baden-Württemberg I. u cijelosti pripada Biskupija Rottenburg-Stuttgart.¹⁰² Njoj se pribrajaju sljedeće hrvatske katoličke zajednice¹⁰³: HKZ Aalen i Heidenheim an der Brenz, HKZ Balingen i Albstadt-Ebingen, HKZ Bietigheim-Bissingen, Illingen i Vaihingen a.d. Enz, HKZ Esslingen, Filderstadt-Bonladen, Kirchheim/Teck i Nürtingen, HKZ Göppingen i Geislingen, HKZ Heilbronn i Lauffen, HKZ Ludwigsburg i Korntal, HKZ Nagold, Freudenstadt i Calw, HKZ Ravensburg i Friedrichshafen, HKZ Reutlingen, Tübingen i Metzingen, HKZ Rottweil i VS-Schwenningen, HKZ Schwäbisch Gmünd i Schorndorf, HKZ Sindelfingen, Leonberg i Herrenberg, HKZ bl. Alojzija Stepinca i sv. Martina Stuttgart, HKZ sv. Nikole Tavelića Stuttgart-Bad Cannstatt i sv. Ivana Krstitelja Stuttgart-Feuerbach, HKZ Tuttlingen, HKZ Ulm, Ehingen, Laupheim i Biberach, HKZ Waiblingen i Backnang te jedina HKM Bad Mergentheim.¹⁰⁴ Za pastoralno područje Baden-Württemberg II. odgovorne su Nadbiskupija Freiburg i Biskupija Speyer.¹⁰⁵ Pod HKM-ove potonjeg pastoralnog područja odgovorni su: HKM Freiburg-Bad Säckingen, HKM Ludwigshafen am Rhein, HKM Speyer, HKM Mannheim-Mosbach, HKM Singen-Villingen, HKM Mittelbaden, HKM Karlsruhe, HKM Pforzheim-Bruchsal, HKM Gaggenau-Rastatt i HKM Offenburg.¹⁰⁶ Nadalje, za Rajnsko-majnsko pastoralno područje nadležne su Biskupija Würzburg, Biskupija Mainz, Biskupija Limburg, Biskupija Fulda i Biskupija Trier kojima pripada: HKM Aschaffenburg, HKM Darmstadt, HKM Frankfurt/M, HKM Gießen, HKM Hanau, HKM Koblenz, HKZ Main-Taunus/Hochtaunus, HKM Mainz, HKM Offenbach/M, HKM Rüsselsheim, HKM Saarbrücken, HKM Wiesbaden, HKM Wetzlar i HKM Würzburg.¹⁰⁷ Pastoralnom području Sjeverne Rajne i Vestfalije pripadaju Biskupija Aachen, Nadbiskupija Paderborn, Biskupija Essen, Biskupija Münster i Nadbiskupija Köln kojima su se priklonile: HKM Aachen, HKM Bielefeld, HKM

⁹⁹ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 49.

¹⁰⁰ U daljnjem tekstu: HKŽ

¹⁰¹ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 49.

¹⁰² *Isto*, 6-7.

¹⁰³ U daljnjem tekstu: HKZ

¹⁰⁴ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 6-7.

¹⁰⁵ *Isto*

¹⁰⁶ *Isto*

¹⁰⁷ *Isto*

Bochum i Gelsenkirchen, HKM Donja Rajna-Moers, HKM Bocholt, HKM Dortmund, HKM Düsseldorf, HKM Langenfeld, HKM Mettmann, HKM Neuss, HKM Ennepetal-Lüdenscheid, HKM Essen, HKM Hagen, HKM Köln, HKM Bonn, HKM Leverkusen, HKM Wiehl, HKM Krefeld/Mönchengladbach, HKM Mülheim a.d. Ruhr i Duisburg, HKM Münster, HKM Siegen i HKM Wuppertal.¹⁰⁸ Posljednje pastoralno područje u SRNj, ali ne i manje važno, Sjeverno je pastoralno područje kojoj pripadaju Nadbiskupija Berlin, Biskupija Osnabrück, Biskupija Hildesheim, Nadbiskupija Hamburg i Biskupija Fulda.¹⁰⁹ U potonjem pastoralnom području djeluju: HKM Berlin, HKM Bremen, HKM Göttingen i Braunschweig, HKM Hamburg, HKM Hannover, HKM Hameln, HKM Kassel i HKM Neumünster.¹¹⁰ Sve navedeno čini *de facto* detaljan prikaz umrežene strukture hrvatske katoličke matrice u SRNj koje je interpolirao Polegubić 2017. godine, a kako bi se postigao pravovaljan uvid u rad HKM-ova, HKŽ-ova i HKZ-ova u daljnjem radu elaborirat će se HKM Stuttgart, HKM Berlin i HKM Frankfurt na Majni pomoću hrvatskog emigrantskog lista *Živa zajednica*. Navedeni HKM-ovi poslužit će kao reprezentativan primjer iscrpnog rada hrvatskih dušobrižnika za iseljene Hrvate.

7.1. HKM Stuttgart

Početak rada HKM Stuttgart može se smatrati 1. svibnja 1958. godine, a službeni naziv HKM nosi od 1. siječnja 1962. godine kada je prvim dušobrižnikom imenovan vlč. Antun Odak.¹¹¹ Kako se kontinuirano povećavao broj Hrvata na području Stuttgarta i okolice, ubrzo su došla još dvojica svećenika i pastoralne suradnice.¹¹² Nakon vlč. Odaka, nadležnost nad HKM Stuttgart pripala je franjevcima Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu.¹¹³ U samim začetcima, HKM Stuttgart pokrivala je kompletnu biskupiju Rottenburg-Stuttgart koja se u kasnijem razdoblju derivirala na 18 misija: Göppingen (1968. g.); Aalen, Ludwigsburg (1969. g.); Sindelfingen (1970. g.); Reutlingen, Rotweil, Tuttlingen, Ulm, Spaichingen (1971. g.); Balingen, Ravensburg, Esslingen, Freduenstadt, Heilbronn, Schwabisch Gmünd (1973. g.); Bad Mergentheim (1974. g.); Waiblingen (1982. g.) i Stuttgart-Bad Cannstatt (1997. g.).¹¹⁴ Potonje inicijative nastale su kao nusprodukt želje dijela hrvatskih radnih migranata kako bi zaštitili svoj identitet pred „asimilacijom u njemačku naciju i utapanja u stanovito integralno jugoslavenstvo te da poboljšaju svoj položaj u njemačkom društvu“.¹¹⁵

¹⁰⁸ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 6-7.

¹⁰⁹ *Isto*

¹¹⁰ *Isto*

¹¹¹ *Isto*, 96.

¹¹² *Isto*

¹¹³ *Isto*

¹¹⁴ *Isto*

¹¹⁵ Krašić, „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, 37-38.

U travnju 1984. godine osnovana je HKZ Stuttgart koja je okupljala Hrvate kroz kulturološku, društvenu, sportsko-rekreacijsku i odgojno-obrazovnu dimenziju.¹¹⁶ Također, mogućnost gubitka identiteta potaknulo je tamošnje Hrvate na osnivanje HKZ-a sljedećim riječima: „Krajnje je vrijeme da se trgnemo i odupremo toj opasnosti pred kojom stojimo“.¹¹⁷

Tome valja nadodati kako se u nekoliko godina od utemeljenja HKZ-a Stuttgart do osamostaljenja neovisne Republike Hrvatske, organizirao niz gostujućih predavanja intelektualaca i znanstvenika, među kojima je bio i Franjo Tuđman^{118, 119}. Osim navedenog, održane su večeri poezije, koncerti i prikupljanje financijske pomoći za projekte od strateškog interesa za SRH (kao što su izgradnja Nacionalne i sveučilišne knjižnice i Sveučilišne bolnice u Zagrebu).¹²⁰ HKZ Stuttgart je svoju ulogu u promicanju hrvatskog identiteta dokazao u činjenici „da je to društvo bilo prvo u cijelom svijetu koje je organiziralo obilježavanje početka hrvatskog narodnog preporoda, već 16. siječnja 1985. godine; prije bilo koje institucije, organizacije ili društva u SRH“.¹²¹ Potrebno je izdvojiti kako je od 1997. godine stuttgartska misija podijeljena na HKM Stuttgart-centar i HKM Stuttgart-Bad Cannstatt, a 2006. godine na području HKM Stuttgart-centar utemeljene su HKZ Alojzija Stepinca i HKZ sv. Martina i tako promijenile način pastoralnog djelovanja.¹²² U daljnjoj elaboraciji relevantnosti i pokušaju očuvanja hrvatskog identiteta koristit će se pregršt primjera rada HKM Stuttgart kroz *Živu zajednicu*.

Tako primjer rada HKM Stuttgart prikazuje događaj kada su se svi hrvatski misionari u biskupiji Rottenburg-Stuttgart okupili 29. listopada 1979. godine u Stuttgartu, u prostorijama HKM-a, na savjetovanje o vjerskim, kulturnim, i socijalnim problemima hrvatskih katolika potonje pokrajine.¹²³ Glavno predavanje imao je vlč. Ivica Komadina koji je ukazao

¹¹⁶ Krašić, „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, 37-38.

¹¹⁷ Milardović, „Hrvatske kulturne zajednice u Europi i njihova uloga u čuvanju hrvatskoga kulturnog i nacionalnog identiteta“, 171.

¹¹⁸ Franjo Tuđman (Veliko Trgovišće, 14. V. 1922. g. – Zagreb, 10. XII. 1999. g.), hrvatski povjesničar, političar i državnik. U rodnom mjestu pohađao je pučku školu (1929–33.), a u Zagrebu Državnu II. mušku građansku školu (1935–39), te Trgovačku akademiju Udruženja trgovaca (1939–41). U proljeće 1941. g. prekinuo je školovanje i uključio se u antifašistički pokret, a od 1942. g. bio je član KPJ i pripadnik partizanske postrojbe na području sjeverozapadne Hrvatske. Uoči sloma komunizma, u lipnju 1989. g., osnovao je Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ) s ciljem osamostaljenja Hrvatske i okupljanjem diferencijalnih političkih struja. HDZ je pobijedio na prvim višestranačkim izborima u travnju i svibnju 1990. g., a potom je biran za predsjednika Republike Hrvatske na izravnim izborima u kolovozu 1992. g. te ponovno u lipnju 1997. g. („Franjo Tuđman“)

¹¹⁹ Krašić, „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, 37-38.

¹²⁰ Isto

¹²¹ Isto

¹²² Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 96.

¹²³ M. K., „Iz naših... (Stuttgart)“, 12.

na mogućnost i važnost upotrebe filmova na hrvatskom jeziku u cilju proširivanja znanja i kulture Hrvata izvan domovine.¹²⁴ Uz navedeno, vodila se žustra rasprava vezana uz predavanje vjeronauka na hrvatskom jeziku kojem su se suprotstavljali određeni jugoslavenski učitelji koji su se prizivali na direktivu jugoslavenskog konzulata.¹²⁵ Prelat Mühlbacher (op. a. tadašnji referent za strance i generalni vikar) naglasio je kako će u ime Crkve zahtijevati ispitivanje protuzakonnosti postupaka određenih jugoslavenskih učitelja.¹²⁶ Zatim zaključuje kako su svi hrvatski svećenici dužni držati vjeronauk na hrvatskom jeziku.¹²⁷

Iznimnu važnost rottenburške biskupije dokazuje posjet tadašnjeg hrvatskog kardinala Franje Šepera.¹²⁸ Hrvate katolike posjetio je između 13. i 15. lipnja 1981. godine, a dočekali su ga prelat Mühlbacher s desetak hrvatskih svećenika i grupom vjernika u narodnim nošnjama.¹²⁹ Odmah po dolasku uputio se u „Stella Maris“, odnosno u centar HKM Stuttgart gdje se sastao s pastoralnim osobljem i socijalnim radnicima.¹³⁰ Šeper je zatim predvodio euharistijsko slavlje (povodom blagdana sv. Ante) u stuttgartskoj katedrali kojem je nazočilo oko dvije tisuće ljudi.¹³¹ Članak u *Živoj zajednici* navodi kako se tim povodom kardinal Šeper obratio hrvatskim radnicima putem njemačke radiostanice WDR-a kojeg je potrebno prenijeti u cijelosti: „Draga moja braćo Hrvati, razasuti po svim radilištima i gradilištima Njemačke. Od vaših dušobrižnika pozvan sam kako bih prisustvovao crkvenim svečanostima u biskupiji Rottenburg-Stuttgart. Ovom prigodom želim pozdraviti ne samo one koji će prisustvovati ovim svečanostima nego sve vas koje su životne prilike i neprilike razasule po ovoj velikoj državi koja vas je gostoljubivo primila i koja vam je dala mogućnost rada. Ja sam već više puta čuo od mnogih Nijemaca, svećenika i civila, da su se vrlo pohvalno izrazili o Hrvatima. Hvalili su Hrvate kao dobre i savjesne radnike i hvalili su Hrvate kao dobre i oduševljene vjernike katolike. Moja je želja, draga moja braćo i sestre, da ovaj dobar glas koji se o vama širi takav i ostane te da vi isto uvijek ostanete vjerni i svojoj hrvatskoj domovini i Katoličkoj Crkvi.“¹³²

Prijenos identifikatorskih značajki s generacije na generaciju neophodan je segment razumijevanja povijesnih i kulturoloških posebitosti određene društvene zajednice. Zbog toga je organiziran niz posjeta učenika, u pratnji s učiteljima i stručnim suradnicima, matičnoj

¹²⁴ M. K., „Iz naših... (Stuttgart)“, 12.

¹²⁵ *Isto*

¹²⁶ *Isto*

¹²⁷ *Isto*

¹²⁸ Iv., „Kardinal Šeper među Hrvatima u rottenburškoj biskupiji“, 2.

¹²⁹ *Isto*

¹³⁰ *Isto*

¹³¹ *Isto*

¹³² *Isto*

domovini. O tome govori članak „Ne zaboravite svoga porijekla!“ u kojem se razglaba o posjeti vjeroučenika matičnoj domovini kako bi ih se „upoznalo s njihovom kolijevkom u kojoj su njihovi roditelji odnjihani, probudio ponos na narodnu i crkvenu povijest te učvrstio poljuljani identitet“.¹³³ Od 26. do 30. listopada 1981. godine, na put u SRH krenulo je nešto više od 250 djece iz 14 misija iz rottenburške biskupije.¹³⁴ Učenici su tom prigodom posjetili spomenik Matiji Gupcu u Donjoj Stubici, crkvu sv. Marka, Zrinjevac, Kamenita vrata i katedralu u Zagrebu.¹³⁵ U zagrebačkoj katedrali obratio im se nadbiskup Franjo Kuharić¹³⁶ koji je u kratkom govoru izjavio: „Kad se nalazite u ovoj katedrali, sjetite se da pripadate Crkvi u hrvatskom narodu. Sjetite se da su u našim župnim crkvama diljem domovine vaše majke i očevi primali sveto krštenje u svojim krstionicama; sjetite se da su pošli iz ove domovine u SRNj noseći u duši svjetlo katoličke vjere koju baštine još od pradjedova. Budite na to ponosni! Ne zaboravite svoga porijekla! Učite jezik svojih očeva i majki! Upoznajte našu hrvatsku povijest!“.¹³⁷ O sličnom događaju govori članak „Misijska mladež u domovini“ koji govori o skupini od 57 vjeroučenika koji su u pratnji svojih vjeroučitelja posjetili 25. listopada 1982. godine svoju matičnu domovinu.¹³⁸ Cilj organizatora bio je da djeca upoznaju i zavole kraj u kojem su rođeni njihovi roditelji, a dijelom i oni sami.¹³⁹ Sudionici su redom posjetili Rijeku, Gospino svetište na Trsatu, Šibenik, Split, Sinj, slapove Krke, Visovac, Plitvička jezera i Zagreb, da bi se 30. listopada vratili ponovno u Stuttgart.¹⁴⁰ Godinu dana kasnije (od 24. do 29. listopada 1983. g.), treću godinu zaredom, HKM Stuttgart organizirala je izlet učenika u domovinu.¹⁴¹ Svrha izleta bila je da se djeca upoznaju s povijesnom i kulturnom baštinom „Lijepe naše“, a mjesta koja su posjetili u šest dana bila su: Zagreb, Banja Luka, Podmilačje, Bugojno, Duvno, Imotski, Široki Brijeg, Mostar, Međugorje, Živogošće, Dubrovnik, Makarska, Plitvička jezera i Postojnska jama.¹⁴²

¹³³ Iv., „Ne zaboravite svoga porijekla!“, 6.

¹³⁴ *Isto*

¹³⁵ *Isto*

¹³⁶ Franjo Kuharić (Pribić kraj Krašića, 15. IV. 1919. g. – Zagreb, 11. III. 2002. g.), zagrebački nadbiskup i kardinal. Diplomirao je 1945. na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu i zaređen je za svećenika. Bio je nadbiskup i metropolit od 1970. g. do umirovljenja 1997. g. Sudjelovao je u radu Drugog vatikanskoga koncila 1964–65. g. Bio je ravnatelj Caritasa Zagrebačke nadbiskupije od 1968. g., Biskupske konferencije Jugoslavije od 1970. g. i prvi predsjednik Hrvatske biskupske konferencije 1993–97. g. Kardinalom je imenovan 1983. g. Posjetima hrvatskim iseljenicima na svim kontinentima učvršćivao je njihovu povezanost s domovinom, za komunističke vladavine branio je prava i stajališta Katoličke Crkve. („Franjo Kuharić“)

¹³⁷ Iv., „Ne zaboravite svoga porijekla!“, 6.

¹³⁸ „Misijska mladež u domovini“, 11.

¹³⁹ *Isto*

¹⁴⁰ *Isto*

¹⁴¹ Bilić, „Posjet naših vjeroučenika domovini“, 12.

¹⁴² *Isto*

Važan događaj HKM Stuttgart obilježila je proslava njezine 25. obljetnice osnutka rada.¹⁴³ Proslavu su uveličali hrvatski kardinal Franjo Kuharić, mjesni biskup Georg Moser, dr. Amann iz Bonna (nacionalni direktor za dušobrižništvo stranaca njemačke Biskupske konferencije), fra Bernard Dukić (hrvatski naddušobrižnik iz Frankfurta), Jürgen Adam (referent za strance u biskupiji Rottenburg-Stuttgart), Roland Gerstner (državni tajnik, zastupnik predsjednika vlade Baden-Württemberg), Peter Wetter (predstavnik CDU za pokrajinu Baden-Württemberg) kao i mnogi drugi predstavnici javnog i crkvenog života biskupije Rottenburg-Stuttgart, pokrajine Baden-Württemberg i grada Stuttgarta.¹⁴⁴ Na svečanosti je naglašeno kako HKM Stuttgart obuhvaća oko 18 000 Hrvata i kako se svake nedjelje drži pet sv. Misa na hrvatskom jeziku u različitim crkvama.¹⁴⁵ Istaknulo se kako je prosječan posjet sv. Misa oko 2300 vjernika i da se vjeronauk drži na hrvatskom materinskom jeziku u centru misije i u osam škola (42 grupe s oko 800 vjeroučenika).¹⁴⁶ Također, osim isključivo pastoralnog rada HKM Stuttgart, misija podupire mješoviti crkveni pjevački zbor, dječji zbor, dvije folklorne grupe, dramsku i ritmičku grupu te glazbenu školu.¹⁴⁷

Zaključno, valja spomenuti kako je najsnažniji i najvidljiviji iskaz političkog, društvenog i nacionalnog angažmana hrvatskih katolika u Stuttgartu odjeknuo nakon izbora 1983. godine. Naime, još je 1970-ih u sklopu stuttgartske općine bilo oformljeno Vijeće stranaca koje je zastupalo interese svojih sunarodnjaka kako bi se apsolvirali brojni problemi i sve veća nesnošljivost domaćeg stanovništva prema novim članovima njihove društvene zajednice.¹⁴⁸ Slijedom navedenog, „prvi izbori za Savjetodavni odbor stranaca održani su 9. listopada 1983. godine, a pravo glasa imali su svi građani iz Italije, Španjolske, Jugoslavije, Grčke, Turske i Portugala koji su u Stuttgartu prijavljeni najmanje tri godine i imaju navršenih osamnaest godina života“.¹⁴⁹ Pritom je ukupno 49 226 stranih građana Stuttgarta trebalo izabrati dvanaest zastupnika za Savjetodavni odbor stranaca u kojem je 25 članova (od toga trinaest Nijemaca).¹⁵⁰ *Živa zajednica* prenijela je kako se „pravom glasovanja poslužilo samo 26,3% stranaca, a građani iz Jugoslavije (koji su birali tri zastupnika) najslabije su izašli na izbore (13,7%)“.¹⁵¹ Nadalje, navodi se kako su se oni „trebali opredijeliti za tri zastupnika iz triju

¹⁴³ „25. obljetnica hrvatske katoličke misije (Stuttgart)“, 23.

¹⁴⁴ *Isto*

¹⁴⁵ *Isto*

¹⁴⁶ *Isto*

¹⁴⁷ *Isto*

¹⁴⁸ Vugdelija, „Prvi izbori stranaca u Stuttgartu (Pobjeda liste „Svoje voli, tuđe poštuj“)“, 7.

¹⁴⁹ *Isto*

¹⁵⁰ *Isto*

¹⁵¹ *Isto*

prijavljenih i odobrenih lista: 1) liste „SFRJ/YU“, 2) liste „Jugoslaveni u Stuttgartu“ i 3) liste „Svoje voli, tuđe poštu“ koju su predstavljali angažirani hrvatski katolici HKM Stuttgart“. ¹⁵² Lista „Svoje voli, tuđe poštu“ dobila je dva od tri mandata s ukupno 3 794 glasa, pa su time postali „stvarni pobjednici na ovim izborima“ i temeljna uzdanica stuttgartskih Hrvata. ¹⁵³

7.2. HKM Berlin

HKM Berlin službeno je osnovana 1969. godine, a njenom osnutku prethodio je dolazak više tisuća hrvatskih radnika u Zapadni Berlin 1967. godine. ¹⁵⁴ Što se tiče ekonomske strukture novopridošlih Hrvata, Milardović je iznio da je u tom razdoblju bio „iznimno visok udio žena (djevojaka) koje su posao mahom našle u tada ekspanzivnoj elektronskoj industriji (AEG, TELEFUNKEN, STANDARD LORENZ itd.), a muškarci su se u velikom broju zaposlili u građevinskoj i metalnoj industriji“. ¹⁵⁵ Pritom je HKM Berlin ubrzo postala jedina dugogodišnja organizacija u kojoj su se Hrvati masovno okupljali, ispunjavajući ne samo duhovne nego i nacionalne potrebe. ¹⁵⁶ Pastoralnu skrb u HKM Berlin od začetaka vodili su svećenici Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, a od veljače 1974. do 2004. godine radile su i djelovale sestre franjevke Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina sa sjedištem u Sarajevu. ¹⁵⁷ Fra Bernard Dukić bio je među prvim svećenicima HKM Berlin koji je povremeno vodio misna slavlja od 1968. godine. ¹⁵⁸ Prvi voditelj HKM Berlin bio je fra Anđelko Validžić (1969.-1972.) i od tada se u kontinuitetu odvija pastoralno djelovanje za Hrvate u Berlinu. ¹⁵⁹ Nakon fra Validžića, HKM Berlin vodili su redom: fra Danijel Milas (1972.-1975.), fra Rafael Begić (1975.-1982.), fra Ivan Dotur (1982.-1987.), fra Vinko Marović (1987.-1990.), fra Nediljko Norac-Kevo (1990.-1994.), fra Stanko Dotur (1994.-1996.), fra Jozo Župić (1996.-2004.), fra Petar Čirko (2004.-2014.), a od 2014. godine misiju vodi fra Frano Čugura. ¹⁶⁰ Potrebno je naglasiti kako je prema njemačkim statističkim podacima već 1974. godine na prostoru Zapadnog Berlina obitavalo nešto više od 30 000 Jugoslavena, a od tog broja je Hrvata bilo najmanje 17 000. ¹⁶¹ Također, *Živa zajednica* iznijela je podatak da je u

¹⁵² Vugdelija, „Prvi izbori stranaca u Stuttgartu (Pobjeda liste „Svoje voli, tuđe poštu“)“, 7.

¹⁵³ *Isto*

¹⁵⁴ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 171.

¹⁵⁵ Lipovčan, „Kulturni rad Hrvata u Berlinu (1974.-1990.)“, 148.

¹⁵⁶ *Isto*

¹⁵⁷ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 171.

¹⁵⁸ *Isto*

¹⁵⁹ *Isto*

¹⁶⁰ *Isto*

¹⁶¹ Lipovčan, „Kulturni rad Hrvata u Berlinu (1974.-1990.)“, 148.

HKM Berlin 1981. godine kršteno 101 djece, Prvu pričest primilo 80 djece i sv. Potvrdu primilo 112 krizmanika (što je bilo najviše od svih HKM-ova u SRNj).¹⁶²

O radu HKM Berlin najbolje govori članak *Žive zajednice* koji navodi da je deseta obljetnica HKM Berlin održana u srpnju 1979. godine pod geslom „Ne geto, već suradnja s Nijemcima“.¹⁶³ Obljetnici je prisustvovao niz visokih uzvanika kao što su predstavnici raznih institucija iz domovine i inozemstva.¹⁶⁴ Voditelj HKM Berlin fra Rafo Begić iznio je zahvalu svim akterima koji su sudjelovali u opstanku misije, a u sklopu obljetnice organizirao je i bogat kulturno-zabavni program te duhovnu obnovu.¹⁶⁵ U potonjem članku ističe se fokus na treću generaciju Hrvata izvan domovine jer „njihova integracija u njemačko društvo i održanje identiteta prema svom narodu donose konflikte koje treba suvremeno i savjesno rješavati, s mnogo razumijevanja i ustrajnosti“.¹⁶⁶ U narednom razdoblju, ističe se članak vezan uz premještaj fra Rafe Begića u drugu biskupiju. Članak naglašava nezamjenjivu koheziju fra Rafe Begića i hrvatskih vjernika u HKM Berlin, a odluka je vjernike „bacila u očaj“.¹⁶⁷ Uloga svećenika promatranog razdoblja postala je ključ održivosti zajednice, pa su i elementi beznađa bili itekako opravdani.

Živa zajednica prenijela je vijest kako je na „Katolikentagu“ u Berlinu 1980. godine boravila Majka Tereza¹⁶⁸ koja je tom prigodom obilazila bolnice i zatvore te davala izjave za novine, radijske postaje i televizijske kuće.¹⁶⁹ Uz svu zauzetost, posjetila je HKM Berlin 6. lipnja 1980. godine, uključujući Hrvatski centar Misije te održala govor na hrvatskom jeziku.¹⁷⁰ Tom prigodom ispriopovijedala je nekoliko doživljaja s kojima se svakodnevno susreće u Calcutti, gradu u Indiji u kojem pomaže siromašnima i gubavcima.¹⁷¹ Dotaknula se siromaštva koje je zadesilo tamošnju djecu i upozorila najmlađe generacije „na zahvalnost Bogu na daru

¹⁶² „Statistički podaci naših misija za 1981. godinu“, 15.

¹⁶³ „10. obljetnica hrvatske misije u Berlinu – ne geto, već suradnja s Nijemcima“, 12.

¹⁶⁴ *Isto*

¹⁶⁵ *Isto*

¹⁶⁶ *Isto*

¹⁶⁷ Milčec, „Uspjesi i muke B. C. Croatia“, 6.

¹⁶⁸ Majka Terezija (Skoplje, 27. VIII. 1910. g. – Kalkuta, 5. IX. 1997. g.), albanska misionarka. Godine 1946., napustila je učiteljsko zvanje te se posvetila bolesnicima i gubavcima, a uskoro je za to dobila privolu svojega reda (Red sestara Gospe Loretske) u Dublinu i crkvenih vlasti u Rimu (1948. g.). Godine 1950., U Indiji je osnovala društvo Sestre misionarke ljubavi kojima je cilj rad među siromašnima, bolesnicima i umirućima. Utemeljila je više domova: Nirmad Hriday (za umiruće), Shishu Bavan (za djecu), Shanti Nagar (selo za gubavce) i dr. Za svoj rad dobila je Nobelovu nagradu za mir (1979. g.), papa Ivan Pavao II. proglasio ju je blaženom 2003. g., a papa Franjo svetom 2016. godine. („Majka Terezija“)

¹⁶⁹ Iv., „Majka Tereza: Kad doznamo da nas Bog ljubi, onda naš život postaje drukčiji“, 8.

¹⁷⁰ *Isto*

¹⁷¹ *Isto*

kruha“.¹⁷² Nakon toga, govorila je o svojoj redovničkoj zajednici koja u New Yorku i Zagrebu ima „jednako puno posla kao i u Calcutti“.¹⁷³ Također, u članku je istaknuto kako njezina zajednica ima oko 450 novakinja i velik broj sestara koje brinu o gladnima i odbačenima, a konstatirano je kako sestre Majke Tereze vode brigu o 53 000 gubavaca, a u Calcutti kuhaju svakodnevno ručak za oko 7 000 ljudi.¹⁷⁴ Na kraju govora zamolila je sveprisutne na humanitarnu pomoć, pa se te večeri u Hrvatskom centru sakupilo oko 13 600 njemačkih maraka.¹⁷⁵ Nakon nekoliko dana, iz Lippstadta se ponovno zahvalila hrvatskim svećenicima i vjernicima na lijepom dočeku i daru te je obećala da će moliti za HKM Berlin.¹⁷⁶

Esencijalan iskorak za HKM Berlin bio je osnutak „Bowling Club Croatia“¹⁷⁷ na privatnu inicijativu hrvatskih radnika.¹⁷⁸ Tako je klub osnovan 1977. godine nakon temeljitih priprava i registracije kod nadležnih tijela pod pokroviteljstvom HKM Berlin i podupirateljima fra Begića i fra Čurčije.¹⁷⁹ Nakon godinu dana natjecanja, Klub je prešao iz druge u prvu Berlinsku ligu i održao se pri samom vrhu ljestvice.¹⁸⁰ Zbog prevelikog broja članova, ubrzo je osnovana druga momčad Kluba (u sezoni 1978./79.) koja se plasirala u prvu ligu i postala konkurencijom prvoj momčadi.¹⁸¹ Također, u sezoni 1979./80., osnovana je i treća momčad.¹⁸² U vodstvu Kluba bio je predsjednik Petar Rajčić, zamjenik Nikola Zokić, blagajnik Grga Ivančić i treneri Ivo Dugeč i Milan Doljanin, a klub je osim tri muške momčadi imao i jednu žensku momčad.¹⁸³ Među glavnim poteškoćama bila je visoka cijena opreme koja košta oko 300 njemačkih maraka, a uz navedeno dolaze stalni izdatci za treniranje i natjecanje.¹⁸⁴ Osim izričito sportskih uspjeha, Klub je održavao veze s istoimenim hrvatskim kuglaškim klubom u Ludwigsburgu.¹⁸⁵ Međusobno su organizirali zajedničke turnire, „ali ne zbog pobjede, nego zbog zajedništva i čuvanja hrvatskog jezika te običaja“.¹⁸⁶ Klubovi su na taj način djelovali kao jedinstven primjer očuvanja hrvatskog identiteta, a na kraju jednog od brojnih susreta zaključeno je sljedeće: „Tako neka naši klubovi budu kao brodovi, naši svećenici svjetionici, a

¹⁷² Iv., „Majka Tereza: Kad doznamo da nas Bog ljubi, onda naš život postaje drukčiji“, 8.

¹⁷³ *Isto*

¹⁷⁴ *Isto*

¹⁷⁵ *Isto*

¹⁷⁶ *Isto*

¹⁷⁷ U daljnjem tekstu: Klub

¹⁷⁸ Strujić, „Zapažena i hvalevrijedna inicijativa naših radnika“, 6-7.

¹⁷⁹ *Isto*

¹⁸⁰ *Isto*

¹⁸¹ *Isto*

¹⁸² *Isto*

¹⁸³ Žmire, „Majka Terezija među Hrvatima“, 10.

¹⁸⁴ Strujić, „Zapažena i hvalevrijedna inicijativa naših radnika“, 6-7.

¹⁸⁵ Milčec, „Dva izleta, dva lijepa doživljaja“, 13.

¹⁸⁶ *Isto*

naše hrvatske misije mirne luke da nikada ne zalutamo u tuđem svijetu, da se ne izgubimo u bespućima života“.¹⁸⁷ Time je HKM Berlin, kroz primjer sporta, dodatno omogućila indirektno njegovanje hrvatskog jezika i pitanje održivosti Hrvata kao etničke grupe u SRNj.

7.3. HKM Frankfurt na Majni

U prosincu 1965. godine, tadašnja je Biskupska konferencija u Zagrebu u HKM Frankfurt na Majni uputila prvog misionara fra Bernarda Dukića kao prvog voditelja zajednice, pod okriljem Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu, koji je kasnije dobio prestižnu titulu naddušobrižnika cijele SRNj.¹⁸⁸ Valja napomenuti kako u HKM Frankfurt od 1967. godine djeluju školske sestre franjevke Krista Kralja Provincije Presvetog Srca Isusova iz Splita, a od 1975. do 1996. godine u sklopu Misije djelovao je međunarodni vrtić kojeg su vodile splitske franjevke.¹⁸⁹ Voditelji Misije bili su redom: fra Bernard Dukić (1965.-1971.), fra Rafa Begić (1972.-1973.), fra Jozo Zrnčić (1973.-1979.), fra Luka Mirko Livaja (1979.-1982.), fra Tihomir Grgat (1982.-1984.), fra Rafa Begić (1985.-1988.), fra Ivan Križanović (1988.-1991.), fra Leon Delaš (1991.-2000.), fra Petar Vučemilo (2000.-2006.), fra Petar Klapež (2006.-2012.) i fra Željko Ćurković od 2012. godine, dok je u Misiji sveukupno djelovalo 16 dušobrižnika (kapelana).¹⁹⁰ Od zabilježenih demografskih podataka, *Živa zajednica* priopćila je kako je u HKM Frankfurt na Majni 1981. godine kršteno 178 djece (najviše od svih HKM-ova u SRNj), Prvu pričest primilo 137 djece, a vjenčalo se 18 parova.¹⁹¹ U skladu s navedenim, rad HKM Frankfurt na Majni predstaviti će se kroz primjere novinskih članaka *Žive zajednice*.

HKM Frankfurt na Majni je kao sjedište lista *Žive zajednice* održavao redovite sastanke redakcijskog vijeća, a to dokazuje članak u potonjem listu. Tako je 29. veljače 1980. godine održan prvi sastanak redakcijskog vijeća na kojem su „u trosatnoj diskusiji vijećnici govorili o fizionomiji, usmjerenju i budućnosti lista, kao i o zadacima redakcijskih vijećnika.“¹⁹² Istom prigodom odlučeno je da „naslovna stranica mora uvijek biti dvobojna, da list po mogućnosti bude uvezan, da se u njemu donose sportski rezultati s utakmica po našim misijama, da se uvede jezična rubrika, da se recenziraju knjige, da se uvede humoristični kutić i da list bude optički šareniji“.¹⁹³ Također se naglašava da su urednici ponaosob raspoređeni za

¹⁸⁷ D. P., „Berlinska B. C. Croatia uspješno djeluje“, 27.

¹⁸⁸ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 122.

¹⁸⁹ *Isto*

¹⁹⁰ *Isto*

¹⁹¹ „Statistički podaci naših misija za 1981. godinu“, 15.

¹⁹² „Sastanak redakcijskog vijeća *Žive zajednice*“, 6.

¹⁹³ *Isto*

svaku regiju i da trebaju kontinuirano prikupljati informacije i pisati prikladne članke.¹⁹⁴ Zaključeno je da se „odbornici trebaju sastati tri puta godišnje zbog vijećanja o listu“.¹⁹⁵

O djelovanju HKM u Frankfurtu govori članak u kojem se spominje organizacija priredbe hrvatskim radnicima prije nego što su otišli na božićne blagdane u matičnu domovinu pod nazivom „Proslava dana zajedništva“.¹⁹⁶ Priredba je održana 9. prosinca 1979. godine u dvorani „Haus Gallus“ pred šestotinjak gledatelja, a uvodnu riječ dao je novi voditelj misije fra Luka Livaja.¹⁹⁷ Uslijedio je nastup pjevačkih zborova i brojnih folklornih skupina (kao što su vokalno-instrumentalni sastav „Naša zvona“ i folklorna grupa „Croatia“), a koji su gledateljima „izmamili poneku suzu“.¹⁹⁸ Ugođaj je upotpunila i „Muška klapa“ iz HKM Frankfurt na Majni, a „proletjeli su na krilima pjesama od Dubrovnika preko Splita do Zagreba, pjevajući „Popevke sam slagal“, „Sinoć kad sam ti proša“, itd.“.¹⁹⁹ Službeni dio programa završio je pjevanjem „Lijepe naše“, a neslužbeni dio programa „mogao je teći uz zvukove gitara i bubnjeva, pjesmom i plesom...“.²⁰⁰ Događaj je okončan zajedničkim željama da svi sretno stignu u matičnu domovinu.²⁰¹

Primjer iznimno značajnog događaja za HKM Frankfurt na Majni bilo je organiziranje vjeronaučne olimpijade 17. svibnja 1980. godine.²⁰² Predstavnici su donijeli odluku da se vjeronaučna olimpijada održi gotovo isto kao i prethodne godine, uz preinaku da se „bodove pismenih zadataka treba objaviti nakon prve usmene runde pitanja kako bi natjecanje bilo zanimljivije i da u pauzama ne smije biti duljih nastupa pjevača, recitatora ili folkloraša kako bi se natjecanje odvijalo brzo i učinkovito“.²⁰³ Tako je u subotu 17. svibnja 1980. godine u Frankfurt na Majni pristiglo „pedeset ekipa (najviše do sada) iz hrvatskih katoličkih misija kako bi pokazale što su naučile i kako bi osjetile radost zajedništva“.²⁰⁴ Vjeronaučnu olimpijadu otvorio je naddušobrižnik Bernard Dukić, pozdravnu riječ uputio je pomoćni biskup Kampe iz limburške biskupije, a službeno otvorenje osigurao je biskup Nežić.²⁰⁵ Nakon navedenih pozdrava, himnu olimpijade otpjevao je dječji zbor „Branimir“ iz

¹⁹⁴ „Sastanak redakcijskog vijeća *Žive zajednice*“, 6.

¹⁹⁵ *Isto*

¹⁹⁶ „Iz naših misija... (Frankfurt)“, 8.

¹⁹⁷ *Isto*

¹⁹⁸ *Isto*

¹⁹⁹ *Isto*

²⁰⁰ *Isto*

²⁰¹ *Isto*

²⁰² P.V., „Sastanak regionalnih predstavnika“, 6.

²⁰³ *Isto*

²⁰⁴ „Počelo je u Frankfurtu na Majni, a završilo u Mainzu“, 2-3.

²⁰⁵ *Isto*

Offenbacha, a potom je započela olimpijada.²⁰⁶ Nakon šest sati natjecanja, u superfinalu završilo je pet ekipa iz Frankfurta na Majni, Wuppertala, Stuttgarta, Reutlingena i Ludwigsburga.²⁰⁷ Budući da se nije mogao dobiti pobjednik unutar više krugova, žiri je odlučio da se pobjednici pronađu ždrijebom što u konačnici nije bilo pravedno rješenje.²⁰⁸ Prvo mjesto pripalo je ekipi iz Ludwigsburga, drugo iz Stuttgarta, treće iz Wuppertala, a četvrto i peto mjesto dodijeljeno je Frankfurtu i Reutlingenu.²⁰⁹ Naposljetku, sve ekipe dobile su diplome za uspješno sudjelovanje jer „poraženi su samo oni koji nisu htjeli doći“, a prve tri ekipe dobile su i medalje.²¹⁰

Relevantnu ulogu u HKM Frankfurt na Majni odigrala je folklorna skupina „Croatia ensemble“. Fra Bernard Dukić bio je zaslužan za njezino osnivanje 1969. godine, a vodstvo je povjerio Josipu Luciću.²¹¹ Svoju usku povezanost s domovinom, frankfurtski folklorasi iz skupine „Croatia ensemble“ dokazali su tako što su posjetili Sinj na blagdan Velike Gospe u kolovozu 1981. godine.²¹² Folklorna grupa hodočastila je, zajedno s desetak tisuća hodočasnika, do crkve Čudotvorne Gospe Sinjske.²¹³ Tom prigodom, folklorasi su bili odjeveni u ramske nošnje i „čuvali preko sv. Mise lik Gošće iz Rame“ i zapjevali pjesmu „O Gospe Sinjska, Djevo sveta“.²¹⁴ Kako navodi *Živa zajednica*: „S kovčezima u ruci i suznih očiju oprostili su se mladi frankfurtski folklorasi 16. kolovoza od Gospe Sinjske i vratili se natrag (op. a. u HKM Frankfurt na Majni) ojačani u vjeri i s velikom željom u srcu da ponovno ovako putuju, ali bez povratne karte“.²¹⁵ Nadalje, potonja folklorna skupina sudjelovala je na raznovrsnim događajima diljem misija, pa tako i za vrijeme predbožićnih manifestacija. Primjer toga je održavanje predbožićne proslave 15. prosinca 1984. godine u prostorijama frankfurtske misije, a euharistijsko slavlje predvodio je fra Ignacije Vugdelija.²¹⁶ Fra Vugdelija tom prigodom iznio je da su folklorasi „donijeli svojim nastupima po Njemačkoj i Domovini mnogo radosti gledateljima i slušateljima“, a ubrzo se uključio fra Bernard Dukić i zahvalio im se na „prenošenju imena

²⁰⁶ „Počelo je u Frankfurtu na Majni, a završilo u Mainzu“, 2-3.

²⁰⁷ *Isto*

²⁰⁸ *Isto*

²⁰⁹ *Isto*

²¹⁰ *Isto*

²¹¹ Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 123.

²¹² Dražena, „Frankfurtski folklorasi u Sinju“, 11.

²¹³ *Isto*

²¹⁴ *Isto*

²¹⁵ *Isto*

²¹⁶ „Frankfurt“, 11.

„Croatia“ diljem SRNj“. ²¹⁷ Time je djelovanje HKM-ova u SRNj, na potonjim primjerima, generiralo ključnu notu za održanje identiteta zajednice.

8. Društveno-povijesni kontekst stvaranja Republike Hrvatske

Nova epoha europske povijesti započela je u studenom 1989. godine rušenjem Berlinskog zida kojim su bili separirani Zapadni od Istočnog Berlina i okolno područje Njemačke Demokratske Republike. ²¹⁸ Podijeljeni Berlin i podijeljena Njemačka bili su vjerojatno najvidljiviji i najsnažniji iskaz hladnoratovske ustrojene Europe i svijeta, pa je taj događaj bio simboličan, ali i stvarni početak raspada hladnoratovski oformljene Europe. Potonji događaj omogućio je ujedinjenje Njemačke i naznačio kulminaciju procesa kolapsa komunizma u istočnoj Europi koji je započeo 80-ih godina 20. stoljeća velikom gospodarskom krizom, a završio potpunim ukidanjem totalitarnosti i komunističkih režima u državama istočne i jugoistočne Europe te uvođenjem višestranačja i demokratskih načela. ²¹⁹ Pad Zida bio je indikator nužnosti promjena koja se etablirala u geopolitičkoj ideji Istočnog bloka na europskoj, ali i svjetskoj sceni. ²²⁰ Konzekvence se mogu očitati na globalnoj razini gdje pad Zida označava kraj ideje o svjetskom totalitarnom sistemu, ali i na regionalnoj razini koja definira tzv. „zapadnu paradigmu“ tranzicijskih zemalja. ²²¹ Na takav slojevit i složen proces znatno su utjecale temeljite reforme unutar Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika ²²² koje su započele 1985. godine dolaskom Mihaila Sergejeviča Gorbačova ²²³ na čelnu poziciju SSSR-a. ²²⁴ Unatoč snažnom otporu, ubrzo je započeo proces razdruživanja SSSR-a koji se translaticirao na demokratizaciju zemalja istočne i jugoistočne Europe. ²²⁵ Paralelno s navedenim, proces demokratizacije zahvatio je i SRH koja se kao jedna od šest republika nalazila u državno-društvenom uređenju pod nazivom SFRJ u kojoj su se pretenzije za politički pluralizam

²¹⁷ „Frankfurt“, 11.

²¹⁸ Nazor, „Proces stvaranja suverene i neovisne Republike Hrvatske (pregled događaja do međunarodnog priznanja)“, 13.

²¹⁹ *Isto*

²²⁰ Cifrić, „Kultura zidova – prošlost ili kontinuitet? Dolje zid! Živio zid! – 20 godina poslije“, 723.

²²¹ *Isto*

²²² U daljnjem tekstu: SSSR

²²³ Mihail Sergejevič Gorbačov (Privolje, 2. III. 1931. g. – Moskva, 30. VIII. 2022. g.), sovjetski i ruski političar i državnik. Diplomirao je pravo na Moskovskom sveučilištu 1955. godine. Godine 1971., postao je član CK Komunističke partije Sovjetskog Saveza. Izabran je 1985. g. za generalnog sekretara CK Komunističke partije Sovjetskog Saveza. U listopadu 1988. g. preuzeo je mjesto predsjednika Vrhovnog sovjeta SSSR-a kojemu su ustavnim promjenama bile dane široke izvršne vlasti. U ožujku 1990. g. izabran je za prvog predsjednika SSSR-a, a 1990. g. dobio je Nobelovu nagradu za mir. („Mihail Sergejevič Gorbačov“)

²²⁴ Holjevac Turković i Živić, „Proces osamostaljenja Republike Hrvatske i njezina međunarodna i diplomatska afirmacija: između protivljenja i odobravanja“, 119.

²²⁵ *Isto*

intenzivirale upravo 1989. godine.²²⁶ Iste godine, korak ka višestranačkom sustavu i održavanju slobodnih izbora na prostoru SRH, zatražio je Savez komunista Hrvatske²²⁷ na Jedanaestom kongresu SKH-a koji su to učinili pod dojmom nadolazećih promjena u istočnoj Europi te rastuće velikosrpske prijetnje.²²⁸ Dvije godine kasnije, Republika Hrvatska postala je neovisna, samostalna i suverena država na sjednici Sabora Republike Hrvatske 25. lipnja 1991. godine što je označavalo da je postala subjekt međunarodnog prava.²²⁹ U skladu s potonjom konstatacijom, potrebno je definirati na koji način je reagirala međunarodna zajednica i kako je „tekao“ proces međunarodnog i diplomatskog priznanja Republike Hrvatske.

9. Međunarodno priznanje Republike Hrvatske

Temeljno pravo na međunarodno i diplomatsko priznanje Hrvatske baziralo se na odredbama do tada pravovaljanog jugoslavenskog Ustava iz 1974. godine.²³⁰ U Ustavu je tako definirana državnost republika u kojem je naznačeno da je „hrvatski narod uspostavio svoju državu SR Hrvatsku na temelju prava na samoodređenje, uključujući i pravo na odcjepljenje i udruživanje s drugim narodima, svojom slobodno izraženom voljom, a radi zaštite svoje nacionalne nezavisnosti i slobode...“.²³¹ Time je omogućeno prvotno polazište za diplomatskom agendom u procesu osamostaljivanja Republike Hrvatske u Europi i svijetu. Vatikan i SRNj bile su svojedobno među prvim državama koje su sudjelovale u relevantnom procesu međunarodnog priznanja Hrvatske, pa ih je zbog toga potrebno detaljnije obraditi u nastavku ovoga rada. Naime, njihova relevantnost još više dobiva na značaju zbog obrade HKM-ova u SRNj kroz cjelokupnu razradu ovoga rada. Nadalje, potrebno je naglasiti kako Republika Hrvatska 15. siječnja obilježava Dan međunarodnog priznanja jer ju je toga dana priznalo svih dvanaest članica Europske zajednice što je označavalo značajan iskorak u procesu stvaranja suverene i samostalne države.²³²

9.1. Sveta Stolica i priznanje Republike Hrvatske

Sveta Stolica središnja je točka Katoličke Crkve koja kao subjekt međunarodnog prava ima diplomatske odnose s oko 185 država i 33 međunarodnih ustanova te organizacija.²³³

²²⁶ Nazor, „Proces stvaranja suverene i neovisne Republike Hrvatske (pregled događaja do međunarodnog priznanja)“, 13.

²²⁷ U daljnjem tekstu: SKH

²²⁸ Nazor, „Proces stvaranja suverene i neovisne Republike Hrvatske (pregled događaja do međunarodnog priznanja)“, 16.

²²⁹ Holjevac Turković i Živić, „Proces osamostaljenja Republike Hrvatske i njezina međunarodna i diplomatska afirmacija: između protivljenja i odobravanja“, 127.

²³⁰ *Isto*, 129.

²³¹ *Isto*

²³² Eterović, *Sveta Stolica i Hrvatska: priznanje, ugovori, suradnja*, 177.

²³³ *Isto*, 142-143.

Primarna uloga Svete Stolice isključivo je duhovne i miroljubive naravi te nema specifičnih geopolitičkih interesa, pa je njezina uloga daleko važnija u odnosu na određene aktere.²³⁴ Uzimajući takav aspekt djelovanja Svete Stolice, postajala je neminovna potreba za rješavanjem krizne situacije prilikom rasapa SFRJ. U tom svjetlu, Vatikan je odigrao ključnu ulogu u prepoznavanju potrebe za hrvatskom samostalnošću u okviru međunarodnog priznanja Hrvatske. U skladu s tim, Sveta Stolica zasniva se na tri temeljna načela u svojem međunarodnom djelovanju, a to su: „1) Katolička Crkva je u svojim temeljima univerzalna, sveopća, otvorena svima, u svim vremenima i kulturama, 2) Crkva vjeruje da je čovjekova sudbina usko povezana s Kristom, jer je u njemu ljudskost doseglo savršenost te svi imaju udio u toj punini dostojanstva čovječstva i 3) temeljna vrijednost je neutralnost koja Svetoj Stolici daje diplomatsku vjerodostojnost i ugrađena je u potpisane bilateralne sporazume“.²³⁵ Također, Sveta Stolica javno je proklamirala načela (siječanj 1991. g.) koja je nastojala primjenjivati na situaciju u SFRJ.²³⁶ Tako je Apostolska Stolica držala da treba: „1) poštovati pravo naroda na samoopredjeljenje, 2) poštovati prava osoba i nacionalnih zajednica, 3) protiviti se uporabi sile u rješavanju spornih pitanja, 4) promicati, bez prestanka i neumorno, dijalog među svim zainteresiranim stranama i 5) omogućiti uspostavu mirne koegzistencije među narodima SFRJ, u pravdi i međusobnom poštovanju“.²³⁷ Navedeni postulati dobili su na većem značaju zbog javnih istupa pape Ivana Pavla II.²³⁸ koji je mirotvornim pokušajima nastojao utjecati na kriznu situaciju u SFRJ. Poglavar Katoličke Crkve Ivan Pavao II. uputio je apel, koji je imao odjek i u svjetskoj javnosti, da se treba „pronaći pravedno i mirno rješenje problema koje sila oružja nikada neće moći riješiti“.²³⁹ Eskalacijom sukoba na prostoru SFRJ, Sveta Stolica došla je do ideje da bi se priznavanjem nezavisnosti Republike Hrvatske i Republike Slovenije moglo utjecati na mirotvoran dijalog između zaraćenih strana.²⁴⁰ Takva zamisao aktivirala je Svetu Stolicu za kreacijom „međunarodne suglasnosti“ (*consenso internazionale*) o priznavanju Republike Hrvatske.²⁴¹ Vatikanska diplomacija je na sastanku

²³⁴ Eterović, *Sveta Stolica i Hrvatska: priznanje, ugovori, suradnja*, 142-143.

²³⁵ Lončarević, „Priznanje Republike Hrvatske od Svete Stolice u hrvatskoj memoaristici: Uz 30. obljetnicu međunarodnog priznanja Republike Hrvatske“, 529.

²³⁶ Eterović, *Sveta Stolica i Hrvatska: priznanje, ugovori, suradnja*, 143.

²³⁷ *Isto*

²³⁸ Papa Ivan Pavao II. (Wadovice kraj Krakova, 18. V. 1920. g. – Vatikan, 2. IV. 2005. g.), pravim imenom Karol Wojtyła, bio je vrhovni poglavar Katoličke Crkve od 1978. godine do smrti 2005. godine. U mnogobrojnim enciklikama razvio je kršćansku duhovnost, branio dostojanstvo ljudske osobe i upozoravao na glavne probleme suvremenog svijeta. Znatno je pridonio međunarodnom priznanju Republike Hrvatske koju je posjetio u tri pastoralna pohoda (1994., 1998. i 2003. g.). („Ivan Pavao II.“)

²³⁹ Eterović, *Sveta Stolica i Hrvatska: priznanje, ugovori, suradnja*, 145.

²⁴⁰ *Isto*, 148.

²⁴¹ *Isto*

Konferencije za suradnju i sigurnost u Europi²⁴² u Beču krajem siječnja 1991. godine deklarirala stajalište da je potrebno adekvatno kodificirati mirnu koegzistenciju naroda u SFRJ i da ni jedan narod ne smije nametati svoju volju drugim narodima.²⁴³ U tim nastojanjima, potrebno je naglasiti kako je donesen *Memorandum*, dokument pod nazivom „Zemljama članicama KESS-a“ u kojem se elaboriraju razlozi zašto bi se trebala priznati Republika Hrvatska.²⁴⁴ U skladu s navedenim, nužno je detaljnije argumentirati ključnu ulogu Svete Stolice kroz prizmu članka koji je iznijet u listu *Živa zajednica*. O tome govori članak naslova: „Sveta Stolica radi Hrvatske prekršila vlastitu tradiciju“. Naime, radi se o tome da je Vatikan po prvi puta u svojoj dvotisućljetnoj diplomatskoj praksi među prvima priznao (13. siječnja 1992. g.) novouspostavljenu državu i javno se zauzeo da Hrvatsku priznaju i preostale države u Europi i svijetu.²⁴⁵ Uobičajena praksa Svete Stolice do tog trenutka bila je da redovito prizna uspostavu neke države tek kad je niz drugih država priznaju, kad prestane rat i kad ona sklopi mirovni ugovor s državom ili državama s kojim je ratovala zbog uspostave svoje slobode.²⁴⁶ Takva diplomatska praksa Vatikana zahtijevala je snažnu nepristranost i očuvanje vlastite tradicije koja je okončana upravo na primjeru Hrvatske.²⁴⁷ Zaključno, takva vrsta odluke „nije bila odluka za ovakvo ili onakvo političko rješenje, nego je to bila odluka protiv genocida“.²⁴⁸

9.2. Doprinos HKM u SR Njemačkoj s ciljem postizanja međunarodnog priznanja

Uloga HKM-ova izrazito je važna u procesu „razvijanja osjećajne, kulturne i crkvene veze s domovinom“.²⁴⁹ U tom okviru, HKM-ovi i hrvatsko iseljeničtvo u SRNj imali su neophodnu ulogu u procesu osamostaljivanja Hrvatske 90-ih godina 20. stoljeća. Upravo su HKM-ovi i istaknuti pojedinci²⁵⁰ hrvatskoga iseljeničtva u SRNj širili utjecaj, ponajviše putem osobnih kontakata, u socijalnoj zbilji konkretne sredine i na taj način pokušali lobirati za međunarodno priznanje Republike Hrvatske.²⁵¹ Tako je *Živa zajednica* izvijestila o velikim prosvjedima hrvatskoga iseljeničtva u siječnju 1991. godine u SRNj, a obuhvatili su brojne njemačke gradove.²⁵² Navodi se kako je u njima sudjelovalo više desetaka tisuća Hrvata koji su

²⁴² U daljnjem tekstu: KESS

²⁴³ Lončarević, „Priznanje Republike Hrvatske od Svete Stolice u hrvatskoj memoaristici: Uz 30. obljetnicu međunarodnog priznanja Republike Hrvatske“, 530.

²⁴⁴ Eterović, *Sveta Stolica i Hrvatska: priznanje, ugovori, suradnja*, 152.

²⁴⁵ „Sveta Stolica radi Hrvatske prekršila vlastitu tradiciju“, 3.

²⁴⁶ *Isto*

²⁴⁷ *Isto*

²⁴⁸ *Isto*

²⁴⁹ Nimac, „Hrvatske katoličke misije u SR Njemačkoj“, 20.

²⁵⁰ Pritom autor ne umanjuje važnost svih aktera ponaosob.

²⁵¹ Polegubić, „Hrvatske katoličke misije i međunarodno priznanje Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na misije u SR Njemačkoj i Švicarskoj“, 57.

²⁵² „Glas za Hrvatsku“, 13-14.

mirno prosvjedovali protiv politike Predsjedništva SFRJ koja se temelji na represiji bilo kakvog pokušaja stjecanja hrvatskog suvereniteta i demokratskih načela.²⁵³ Tako su u veljači 1991. godine, u Frankfurtu na Majni održani hrvatski prosvjedi koji su brojali oko 15 000 osoba, a osim Hrvata sudjelovali su Albanci i Slovenci.²⁵⁴ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*²⁵⁵ objavio je kako je predsjednik društva za ugrožene narode Tilman Zülch pozvao SRNj da ekspresno upozori Beograd na posljedice intervencije Jugoslavenske narodne armije²⁵⁶ u Hrvatskoj i zaključio je kako SFRJ počiva na „velikosrpskom nacionalizmu i protudemokratskom komunizmu“.²⁵⁷ Od upečatljivijih prosvjeda hrvatskih iseljenika u Njemačkoj svakako treba istaknuti prosvjed u Hannoveru 15. rujna 1991. godine.²⁵⁸ Naime, Hannover je 15. rujna slavio 750. obljetnicu posebnim „Danom Crkvi“ na Opernplatzu gdje su svi vjernici diferencijalnih vjera bili pozvani nastupiti.²⁵⁹ Hrvati su se izjasnili da ne mogu plesati „dok u njihovoj domovini pod udarom srpske agresije teče tolika nevina krv“.²⁶⁰ Tom prilikom mladi Hrvati istaknuli su dva velika natpisa: „Die Serben tanzen, die Kroaten sterben“²⁶¹ i „Frieden kein Krieg“²⁶² što je odjeknulo u njemačkoj javnosti.²⁶³ Osim aktivnih prosvjeda, održani su mirotvorni koncerti kako bi se podigla svijest o događajima u SFRJ. Tako je primjerice pod okriljem HKM Stuttgart 14. rujna 1991. godine (kasnije i HKM Frankfurt, HKM Berlin itd.) održan mirotvoran koncert na čelu s Tomislavom Ivčićem²⁶⁴ pod geslom (ali i istoimenom pjesmom) „Stop the war in Croatia!“.²⁶⁵ Potonjom pjesmom, Ivčić je apelirao na obustavu rata, pozivao se na Boga, djecu, nevine ljudske živote, ali i na Europu koja „treba prepoznati Hrvatsku kao svoju i da ju je primorana prihvatiti u svoje kolo“.²⁶⁶ Nadalje, osim prosvjeda i

²⁵³ „Glas za Hrvatsku“, 13-14.

²⁵⁴ *Isto*

²⁵⁵ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* jedan je od najuglednijih i najutjecajnijih dnevnih listova u Njemačkoj. Osnovan je 1. studenog 1949. g. nastavljajući novinarsku tradiciju dnevnika *Frankfurter Zeitung* (izlazio je od 1856. g. do zabrane 1943. g.). Tiskao se u više od 400 000 primjeraka, a od 2000-ih godina tiskana naklada pada (u 2018. bila je približno 235 000 primjeraka). („*Frankfurter Allgemeine Zeitung*“)

²⁵⁶ U daljnjem tekstu: JNA

²⁵⁷ „Glas za Hrvatsku“, 13-14.

²⁵⁸ K., „Srbi plešu – Hrvati ginu“, 9.

²⁵⁹ *Isto*

²⁶⁰ *Isto*

²⁶¹ Prijevod: Dok Srbi plešu, Hrvati umiru.

²⁶² Prijevod: Mir bez rata.

²⁶³ K., „Srbi plešu – Hrvati ginu“, 9.

²⁶⁴ Tomislav Ivčić (Zadar, 6. siječnja 1953. – Zagreb, 4. ožujka 1993.), hrvatski pjevač, skladatelj i političar. Po završetku gimnazije u Zagrebu, Tomislav Ivčić je već kao glazbena zvijezda, upisao studij ekonomije, smjer vanjska trgovina, ali ga nije završio jer je uglavnom bio po nastupima. Tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj, Ivčić je skladao i otpjevao pjesmu na engleskom jeziku "Stop the war in Croatia". Godine 1990., postao je član Hrvatske demokratske zajednice, za koju se u veljači 1993. i kandidirao za zastupničko mjesto u Hrvatskom saboru koje je na izborima i osvojio. Nekoliko tjedana prije stupanja na navedenu dužnost poginuo je u prometnoj nesreći u Zagrebu u kojoj je poginulo još troje ljudi. („Tomislav Ivčić“)

²⁶⁵ „Hrvatski mirotvorni koncerti po Njemačkoj i po svijetu (Stop the War in Croatia)“, 4.

²⁶⁶ *Isto*

pokušaja uspostave apela na njemačke medije, krucijalna uloga može se iščitati kroz financijsku potporu matičnoj domovini koja će se detaljnije obrađivati u narednim poglavljima ovoga rada.

HKM-ovi i kompletno hrvatsko iseljništvo u SRNj time su javno dali trajan doprinos u njegovanju temeljnih vrijednosti, a to su opstojnost hrvatskoga naroda i domovine.²⁶⁷ Nadalje, među glavnim agitatorima za uspostavu i međunarodno priznanje slobodne i neovisne hrvatske države uz Svetu Stolicu bila je i SRNj.²⁶⁸ SRNj je priznala Republiku Hrvatsku u prosincu 1991. godine, a 15. siječnja 1992. godine s njom je odjelotvorila svoje diplomatske odnose.²⁶⁹ Hrvatski naddušobrižnički ured u Frankfurtu na Majni, na čelu s fra Bernardom Dukićem, uputio je njemačkom saveznom kancelaru Helmutu Kohlu²⁷⁰ i saveznom ministru inozemnih poslova Hansu-Dietrichu Genscheru²⁷¹ brzojav kojeg je potrebno prenijeti u cijelosti.²⁷² On glasi: „Danas, 15. siječnja 1992. kad Savezna Republika Njemačka uspostavom diplomatskih odnosa s Republikom Hrvatskom kruni povijesni čin dragocjenog priznanja neovisnosti hrvatskoga naroda i njegove države, stotine tisuća hrvatskih katolika koji žive u Njemačkoj okupljeni u 85 hrvatskih katoličkih zajednica sa svojih 107 svećenika, 98 časnih sestara i drugih pastoralnih suradnika i suradnica te 102 Caritasova socijalna radnika, izražavaju Vam duboku zahvalnost, moleći Svemogućeg Boga da obiljem darova slobode, blagostanja i napretka, uzvрати plemenitom njemačkom narodu“.²⁷³ Nadalje, *Živa zajednica* u cijelosti prenosi zahvalu Helmuta Kohla koji navodi: „Poštovani oče Dukiću, srdačno zahvaljujem na Vašem prijateljskom pismu od 15. siječnja 1992. godine u kojem odajete priznanje uspostavi diplomatskih odnosa između SR Njemačke i Republike Hrvatske. Savezna vlada, kojoj sam na čelu, svojom politikom prema Republici Hrvatskoj ima za cilj trajnu uspostavu besmislenog prolijevanja krvi i patnji mnogih nedužnih ljudi. Ispunjava me velikim zadovoljstvom činjenica

²⁶⁷ Polegubić, „Hrvatske katoličke misije i međunarodno priznanje Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na misije u SR Njemačkoj i Švicarskoj“, 57.

²⁶⁸ „Zahvalni smo Njemačkoj“, 3.

²⁶⁹ *Isto*

²⁷⁰ Helmut Kohl (Ludwigshafen, 3. IV. 1930. g. – Ludwigshafen, 16. VI. 2017. g.), njemački političar i državnik. Diplomirao je pravo, a doktorirao političku znanost u Heidelbergu (1958). Predsjednik CDU-a u pokrajini Rheinland-Pfalz bio je od 1956., te predsjednik vlade iste pokrajine od 1969. U prosincu 1990. g. CDU je pobijedio na parlamentarnim izborima, a Kohl je postao prvi kancelar ujedinjene Njemačke od razdoblja Weimarske Republike. („Helmut Kohl“)

²⁷¹ Hans-Dietrich Genscher (Reideburg, 21. III. 1927. g. – Pech, Wachtberg, 31. III. 2016. g.), njemački političar. Studirao je pravo i ekonomiju na sveučilištima u Halleu i Leipzigu. Godine 1974. izabran je za predsjednika FDP-a (do 1985. g.) te za ministra vanjskih poslova, a na toj je dužnosti ostao osamnaest godina. Bio je jedan od tvoraca njemačkog ujedinjenja 1989–90. g. te prvi ministar vanjskih poslova ujedinjene Njemačke (do 1992. g.). Imao je značajnu ulogu u zaustavljanju agresije JNA na Sloveniju i Hrvatsku i u procesu priznavanja državne samostalnosti republika bivše SFRJ (1991–92. g.). („Hans-Dietrich Genscher“)

²⁷² „Zahvalni smo Njemačkoj“, 3.

²⁷³ *Isto*

da nas je njemačko priznanje s uspostavom hrvatskih odnosa približio tom cilju. Budite uvjereni da će vlada i dalje ići zacrtanim putem i razvijati suradnju s Hrvatskom“.²⁷⁴

10. Humanitarna i financijska pomoć Hrvata u SR Njemačkoj

Vrijednost HKM-a i cjelokupnog hrvatskoga iseljništva u SRNj najviše se može evaluirati tokom Domovinskog rata. Količina materijalne i financijske pomoći koja je pristizala diferencijalnim kanalima u matičnu domovinu nije bila zanemariva. U tom smislu, potrebno je detaljnije razgranati sistematsko pružanje parcijalne pomoći Hrvata u SRNj što će se potkrijepiti člancima iz lista *Živa zajednica* u 1990-im godinama.

Tako je primjerice Hrvatski naddušobrižnički ured iz Frankfurta na Majni prikupljao financijska sredstva na razini pojedinaca gdje je jasno naznačeno koliko je financijskih sredstava pojedina osoba (javno označena imenom i prezimenom) donirala za „ratom pogođenu domovinu“.²⁷⁵ U istom broju *Žive zajednice*, ističe se niz sastanaka koji su održali hrvatski pastoralni djelatnici pod geslom „Za pomoć ugroženoj domovini“.²⁷⁶ Tijekom rujna 1991. godine, održani su sastanci svih šest hrvatskih pastoralnih regija (Oberhausen, Moers, Traunreuth, Hannover, Mannheim i Metzingen) na kojima se osim izvještaja o radu najviše razglabalo o pitanjima hrvatskih izbjeglica.²⁷⁷ Na sastancima je zaključeno kako se izbjeglicama treba poručiti da ne traže azil nego da se isključivo prijave kako bi mogli računati na socijalnu pomoć budući da njemačke vlasti smatraju kako je njihovo stanje privremeno.²⁷⁸ Nadalje, njemačke vlasti zbog potonjeg dopuštanja izbjeglicama da ih rodbina primi „pod svoje“ bez obzira na nedovoljan stambeni prostor, odnosno kvadraturu stana.²⁷⁹ Također, predviđeno je da izbjeglice zbog ratnog stanja u Hrvatskoj ne moraju produljivati putovnice i da u SRNj mogu ostati duže od tri mjeseca.²⁸⁰ U sljedećem broju lista, istaknuta je HKM Hagen koja je sakupila enormnu humanitarnu i financijsku pomoć za matičnu domovinu. Na čelu HKM Hagen bio je don Stipe Vrdoljak koji je nabavio kamione, transportere, krevete, lijekove, bolničke uređaje i preostalu opremu.²⁸¹ Don Stipe Vrdoljak ubrzo je organizirao haagenski odbor za pomoć Hrvatskoj i okupio je hrvatske gostioničare u jedinstveno udruženje hrvatskih gostioničara.²⁸² Cilj udruženja gostioničara bila je dugoročna pomoć „raspetoj domovini“, a

²⁷⁴ „Zahvalni smo Njemačkoj“, 3.

²⁷⁵ „Darovi za ratom pogođenu Hrvatsku“, 19.

²⁷⁶ K., „Za pomoć ugroženoj domovini“, 17.

²⁷⁷ *Isto*

²⁷⁸ *Isto*

²⁷⁹ *Isto*

²⁸⁰ *Isto*

²⁸¹ Andrija N., „Dnevni utržak i 600 000 maraka“, 5.

²⁸² *Isto*

među prvim aktivnostima na početku studenog 1991. godine bilo je financiranje narudžbe u varaždinskoj tvornici odjeće kako bi se izradila zimska odjeća za branitelje i potrebite.²⁸³ Putem kanala Karitasovog koordinacijskog odbora u Zagrebu, HKM Hagen je studenom u Hrvatsku poslala dvadesetak bolničkih vozila, raznovrsnih bolničkih potrepština, 5 000 vrećica za kruh, puno hrane i lijekova.²⁸⁴ Nadalje, HKM Waiblingen, Kulturno-športsko društvo „Zrinski“ iz Waiblingena i Društvo građana „Miroslav Krleža“ iz Fellbacha sakupili su u drugoj polovici 1991. godine lijekove i sanitetski materijal u vrijednosti od 60 000 DM²⁸⁵, 50 000 DM u gotovini i dva automobila hitne pomoći.²⁸⁶ HKM Esslingen sakupila je u pet dana 1991. godine 250 000 DM (tim novcem nabavljeno je devet automobila hitne pomoći), lijekove u vrijednosti od 40 000 DM i hranu u vrijednosti od 70 000 DM.²⁸⁷ U istom broju ističe se kako je 26 vozača iz Krefelda „s ponosom“ dovezlo devet automobila hitne pomoći u Hrvatsku i predalo ih predstavnicima medicinskih centara u Hrvatskoj.²⁸⁸ Nadalje, HKM Hanau poslala je u ožujku 1992. godine konvoj pomoći za lički kraj, a naslov članka glasi: „Pohod na ličko bojište“.²⁸⁹ Članak je koncipiran na način da se opisuju događaji sudionika konvoja iz prvog lica, pa tako piše: „Stigosmo u stožer naših branitelja, duboko negdje u goranskim šumama. Pred nama je išao dar HKM Hanau: tegljač od 25 tona s odjećom, vrećama za spavanje, hranom i lijekovima. To je pomoć za više stotina prognanika na tom prostoru i za hrabre branitelje iz čabranskog i delničkog kraja...“.²⁹⁰ Nadalje, u 11. broju *Žive zajednice* u 1992. godini ističe se kako su djelatnici HKM Frankfurt počeli osobno dolaziti u pomoć najugroženijima, nakon što je HKM Frankfurt poslala „stotine tona robe, hrane, zdravstvenih i drugih potrepština“.²⁹¹ Tim činom nastojali su pomoći najugroženijim osobama i izbjeglicama, osobito majkama s više djece čiji su očevi bili na bojištima diljem Hrvatske.²⁹²

U tom kontekstu, nužno je navesti promišljanja i humanitarnu pomoć istaknutog hrvatskog političkog emigranta Petra Hinića²⁹³ kroz prizmu zapisa i razgovora s povjesničarem

²⁸³ Andrija N., „Dnevni utržak i 600 000 maraka“, 5.

²⁸⁴ *Isto*

²⁸⁵ Značenje: Deutsche Mark (njemačka marka)

²⁸⁶ „Pomoć iz Wiesbadena“, 6.

²⁸⁷ *Isto*

²⁸⁸ *Isto*

²⁸⁹ Kovač, „Pohod na ličko bojište“, 14.

²⁹⁰ *Isto*

²⁹¹ „Pomažući druge – mijenjamo sebe“, 14.

²⁹² *Isto*

²⁹³ Petar Hinić (Brinje, 15. I. 1938. g. – Zabok, 20. IV. 2024. g.), hrvatski politički emigrant. Došao u emigraciju (Stuttgart) 1961. g. i otvorio krojačku radionicu. Djelovao je u borbi za slobodnu i neovisnu Republiku Hrvatsku te aktivno sudjelovao 1967. godine u ispraćaju Marijana Šimundića koji je ubijen u Stuttgartu. Vodio je podružnicu Hrvatskog Narodnog Vijeća u Stuttgartu i sudjelovao u mnogim hrvatskim demonstracijama u Stuttgartu, Bonnu,

Wolffjajem Krašićem. Tako Hinić navodi da se hrvatsko iseljništvo najviše udružilo za vrijeme Domovinskog rata za vrijeme kojeg su u inozemstvu organizirali niz demonstracija i prikupljanja humanitarne te vojne pomoći.²⁹⁴ Navedeno je bilo izuzetno problematično zbog embarga, međutim Hinić je doznao za pravilo da se humanitarna pomoć ne pregledava na granici.²⁹⁵ Tako je kroz službeni dokument navodio da se radi o uvozu humanitarne pomoći.²⁹⁶ Na opisani način u teretnjake nosivosti 23 tone po sredini Hrvati iz Stuttgarta složili su vojnu opremu, a preko i okolo toga humanitarnu pomoć.²⁹⁷ Hinić je pritom naveo kako ih je dvadeset prošlo granicu bez problema osim jednog koji je vozio njemačke vojne košulje i kacige koje su kupljene u njemačkom vojnom skladištu.²⁹⁸ Također, iznio je procjenu pomoći iseljenika za vrijeme rata, a generirala je milijarde njemačkih maraka.²⁹⁹ Prema njemu, „ljudi ne samo da su davali, nego su se i zaduživali da bi dali za pomoć“.³⁰⁰ Također, Hinić je jednom uplatio 20 000 DM, a jednom 50 000 DM na račun otvoren za pomoć, međutim više je nastojao kupovati i slati opremu zbog mogućnosti pronevjere novca.³⁰¹

11. Hrvatski socijalni radnici u SR Njemačkoj

Intenziviranjem imigracija stranih radnika u SRNj u 60-im i 70-im godinama 20. stoljeća, počinje briga Katoličke Crkve za migrante na dušobrižničkom i socijalnom planu.³⁰² Tako se Katolička Crkva u SRNj pastoralno i socijalno brinula za osobe stranog porijekla, osobito sa svojim Caritasom koji je osnovan u Kölnu potkraj 19. stoljeća.³⁰³ Što se tiče radnih migranata iz SFRJ, Caritas je u prvotnom planu nastojao pomagati onima koji su dolazili na tzv. privremeni rad u SRNj na način da su se organizirala savjetovišta, odnosno socijalne službe za radnike i njihove obitelji.³⁰⁴ Shodno tome, krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. st. uz šest psihologa u 83 savjetovišta, radilo je 96 hrvatskih socijalnih radnika.³⁰⁵ Potonji socijalni radnici u SRNj posjetili su Hrvatsku početkom listopada 1994. godine.³⁰⁶ Posjetili su Osijek,

Kölnu, Münchenu... Za vrijeme Domovinskog rata, aktivno se uključio u organiziranju humanitarne pomoći. („Petar Hinić“; „U 87. godini preminuo hrvatski emigrant u Njemačkoj“)

²⁹⁴ OAWK, Autorizirani zapisnik razgovora Wolffjaja Krašića s Petrom Hinićem 4. studenoga 2021. g. (dalje: Razgovor W.K. s P.H.)

²⁹⁵ Razgovor W.K. s P.H.

²⁹⁶ *Isto*

²⁹⁷ *Isto*

²⁹⁸ *Isto*

²⁹⁹ *Isto*

³⁰⁰ *Isto*

³⁰¹ *Isto*

³⁰² Polegubić, *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*, 195.

³⁰³ *Isto*

³⁰⁴ *Isto*

³⁰⁵ *Isto*, 196.

³⁰⁶ „Socijalni radnici posjetili domovinu“, 28.

Đakovo, Slavonski Brod i Varaždin, dok ih je u Zagrebu primio kardinal Franjo Kuharić koji im je zahvalio na enormnoj pomoći koju su poslali „hrvatskom narodu u najtežim trenucima njegove povijesti“.³⁰⁷ Navodi se kako su brojne humanitarne akcije krenule prema Hrvatskoj i BiH putem socijalnih radnika i Njemačkog Caritasa, a da je spektar pomoći bio iznimno raznolik.³⁰⁸ Od istaknutih pojedinaca, valja spomenuti primjer Mija Vidovića iz Offenburga koji je pronašao „kumove“ (tzv. sponzore) za 475 djece koja su ostala bez jednog ili oba roditelja.³⁰⁹

11.1. Ratna siročad

Hrvatski socijalni radnici u SRNj posebnu pažnju usmjerili su ratnoj siročadi koja je ujedno bila među najranjivijim kontingentima stanovništva u ratnom razdoblju. O takvoj situaciji izvještava članak *Žive zajednice* iz 1993. godine, a nosi naslov crvenim slovima: „Pomozimo hrvatskom ratnom siročetu“.³¹⁰ Navodi se kako su „najveće žrtve agresije na Hrvatsku i BiH upravo djeca kojih ima na tisuće smrtno stradali“, dok statistika ukazuje da je samo u Sarajevu život izgubilo 1200 djece.³¹¹ Pritom se napominje kako je najbrojnija kategorija ratom unesrećene djece kategorija „Hrvatske ratne siročadi“.³¹² Ekstrahira se zabrinjavajući podatak da je preko 5 000 djece ostalo bez jednog roditelja, a preko stotinu i bez oba roditelja.³¹³ U skladu s tim, potrebno je interpolirati sljedeći citat: „Jedan od pravih načina kako pomoći hrvatskom ratnom siročetu je sponzorstvo (kumstvo) preko „Hrvatske akcije za život“ iz Dubrovnika. Akcija zbrinjava preko 4 000 hrvatske ratne siročadi, ali nažalost još uvijek imamo nezbrinute djece. Odaziv ljudi da postanu kumom barem jednom ratnom siročetu izuzetno je velik, ali i potrebe su svakim danom sve veće“.³¹⁴ Osim hrvatskih socijalnih radnika, HKM-ovi diljem SRNj organizirali su dobrovoljne akcije za ratnu siročad. Primjerice, HKM Rottweil i HKM Tuttlingen su zajedno s hrvatskim učiteljima tog područja priredili 26. rujna 1992. godine „Dobrotvornu večer za siročad Vinkovaca“ u Stadthalle u Spaichingenu.³¹⁵ Tada je održana sv. Misa, a nastupili su vinkovački tamburaški sastav „Dike Vinkovaca“ s pjevačicom Viktorijom Kulušić, dječji folkloraši iz Schwenningena i Rottweila te Miroslav Škoro s vlastitom pjesmom „Ne dirajte mi ravnicu“.³¹⁶ Također, predstavljena je knjiga Vinkovčana Davora Runtića pod

³⁰⁷ „Socijalni radnici posjetili domovinu“, 28.

³⁰⁸ *Isto*

³⁰⁹ *Isto*

³¹⁰ „Pomozimo hrvatskom ratnom siročetu“, 17.

³¹¹ *Isto*

³¹² *Isto*

³¹³ *Isto*

³¹⁴ *Isto*

³¹⁵ „Za vinkovačku siročad“ 15.

³¹⁶ *Isto*

nazivom „Rat protiv rata“ i kalendar „Ne dirajte mi ravnice“ koji su izdale „Vinkovačke jeseni“.³¹⁷ Neminovno je napomenuti kako su tokom večeri predstavljena društva koja djeluju ondje: „Hrvatica“ (zajednica hrvatskih žena Schwenningen), „Hrvatski dom“ (kulturno sportska zajednica Schramberg), „Hrvatska zajednica“ (Oberndorf) i hrvatsko-njemačko društvo „Brücke“.³¹⁸ Sav prihod te večeri od 75 000 DM dodijeljen je vinkovačkoj ratnoj siročadi.³¹⁹ Nadalje, potrebno je istaknuti članak pod nazivom: „Ratna siročad – kumčad naše folklorijade“ u kojem se spominje kako su za vrijeme održavanja hrvatskog folklornog festivala u Stuttgartu (1993. g.) nazočni prikupili oko 11 000 DM za hrvatsku ratnu siročad.³²⁰ S tim novcem organizatori su odlučili redovitim mjesečnim darom od 50 DM pomagati dvoje ratne siročadi.³²¹ Također, navodi se kako bi se za to dvoje djece moglo skrbiti idućih desetak godina, a djecu su izabrali preko Caritasa zadarske nadbiskupije.³²² Sve navedeno, isključivo su parcijalni primjeri navedeni u listu *Živa zajednica*, a koji su relevantan izvor u raspoznavanju uloge hrvatskoga iseljništva u SRNj.

12. Zaključak

Cilj ovog rada bio je konstruirati rad HKM-ova u SRNj kroz list *Živa zajednica* bez kojih se ne bi očuvao holistički identitet iseljenih Hrvata. Među ključnim ulogama takve vrste zaštite bili su diferencijalni pravno-pastoralni dokumenti koji su štitili vjerska i kulturološka prava iseljenika. Tako se ističe apostolska konstitucija pape Pija XII. naziva „Exsul Familia“ koja je nastala neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Uslijedili su dokumenti kao što su „De pastoralibus migratorum cura“ i „Instructio de pastoralibus migratorum cura“. Time su iseljeničke zajednice dobile pravnu potporu Poglavarstva Katoličke Crkve. Za razvijanje HKM-ova u SRNj, relevantnu zadaću imala je Katolička Crkva u Njemačkoj koja je podnosila cjelokupan financijski teret, dok je Crkva u matičnoj domovini bila zadužena za mobilizaciju pastoralnog osoblja. Snažnim valom iseljavanja hrvatskih radnih migranata 1960-ih i 1970-ih, pojavila se višestruka potreba za kreacijom i etabliranjem HKM-ova diljem SRNj koje su se ubrzo ojačale pomoću raznih aktera. Naime, do tada je ogroman teret brige za duhovne potrebe hrvatskih izbjeglica u SRNj padala na malobrojne svećenike koji su i sami bili politički emigranti, a hrvatska inozemna pastva snažnije se počela organizirati nakon Biskupske konferencije 1964. godine u Zagrebu kojom je izdana molba za masovnijim afirmiranjem svećenika u inozemstvu.

³¹⁷ „Za vinkovačku siročad“ 15.

³¹⁸ *Isto*

³¹⁹ *Isto*

³²⁰ „Ratna siročad – kumčad naše folklorijade“, 18.

³²¹ *Isto*

³²² *Isto*

Nadalje, u radu je definiran reprezentativan rad HKM Stuttgart, HKM Berlin i HKM Frankfurt na Majni koji su teritorijalno znatno udaljeni, međutim evidentan je organiziran dugogodišnji rad pastoralnog osoblja s vjernicima koji stasaju u funkciji očuvanja hrvatskog jezika i kulture. Također, cilj je bio jasno definirati relevantnost hrvatskoga iseljništva u SRNj iz aspekta međunarodnog priznanja Republike Hrvatske i pružanju humanitarne pomoći hrvatskom stanovništvu tijekom Domovinskog rata. Valja napomenuti kako je rušenje Berlinskog zida 1989. godine znatno utjecalo na društveno-političke promjene u Europi, što se ubrzo translatalo i na situaciju u SFRJ. Međunarodno i diplomatsko priznanje Republike Hrvatske u Europi, a kasnije i svijetu, potpomognuto je u prvim redovima Svetom Stolicom i SRNj u kojoj su hrvatski iseljenici svojim poznanstvima i lobijem presudno utjecali na državne dužnosnike, političare, intelektualce, vjerske vođe, novinare i javnost. Prijeko potrebno je istaknuti kako je u radu donesena konstatacija koja dokazuje kršenje diplomatske prakse Svete Stolice. Naime, prekinuta je praksa u kojem Vatikan priznaje određenu državu tek nakon što ona sklopi mirovni ugovor sa zaraćenom državom i tek kada ju prizna niz drugih država što na primjeru Hrvatske to nije bio slučaj. Što se tiče SRNj, HKM-ovi su utjecali na medijsko širenje istine putem mirnih prosvjeda, dobrotvornih koncerata i sl. Osim procesa međunarodnog priznanja i postizanja diplomatskih savezništva, suštinsku bit u osamostaljivanju Hrvatske imalo je hrvatsko iseljništvo (u ovom slučaju konkretno u SRNj) koje je pružalo humanitarnu, financijsku, duhovnu i inu potporu Hrvatima u domovinama – Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U radu su konkretno izneseni određeni primjeri koji čine samo parcijalni segment pomoći, međutim ono ukazuje na potrebniju detaljniju sistematizaciju u budućim istraživanjima. Također, među najranjivijim skupinama stanovništva je ratna siročad koju je u takvim trenucima trebalo maksimalno zaštititi i probati im omogućiti adekvatan rast i razvoj u socijalno poželjnoj sredini. Ovaj rad omogućio je razumijevanje kompleksnosti procesa osamostaljivanja Republike Hrvatske što je dobar „kamen temeljac“ za buduća istraživanja. Sve u svemu, autor ovog rada pokušao je kroz prizmu hrvatskog emigrantskog lista *Živa zajednica* predočiti neminovnost HKM-ova u SRNj kako bi hrvatski iseljenici opstali kao etnička zajednica, a što je najvažnije, kako bi se očuvao temeljni hrvatski identitet.

Zahvale

Htio bih se posebno zahvaliti mentoru doc. dr. sc. Wollfyju Krašiću koji me značajno motivirao i bez čije pomoći ovaj rad ne bi bio moguć. Također, veliku ulogu u procesu izrade rada imala je moja obitelj (Simona, Ena, Ljiljana i Robert) koji su mi pružili bezuvjetnu potporu i bili uz mene kada je najviše zagustilo. Veliko vam hvala!

Popis literature

- „10. obljetnica hrvatske misije u Berlinu – ne geto, već suradnja s Nijemcima“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, srpanj 1979., 12.
- „25. obljetnica hrvatske katoličke misije (Stuttgart)“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, lipanj/srpanj 1983., 23.
- „Adolf Polegubić“. U: *Društvo hrvatskih književnika*. Pristup ostvaren (01. 08. 2024.)
<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/adolf-polegubic>
- „Alojzije Stepinac“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (27. 07. 2024.)
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/stepinac-alojzije-bl>
- Andrija N. „Dnevni utržak i 600 000 maraka“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, studeni/prosinac 1991., 5.
- Banac, Ivo. *Sedamdeset i prva: uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*. Hrvatski državni arhiv Zagreb: 2021.
- Bilić, A. „Posjet naših vjeroučenika domovini“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, studeni 1983., 12.
- Brunnbauer, Ulf. "Yugoslav Gastarbeiter and the Ambivalence of Socialism: Framing Out-Migration as a Social Critique", *Journal of Migration History* 5, 3 (2019): 413-437.
doi: <https://doi.org/10.1163/23519924-00503001>
- Cifrić, Ivan. „Kultura zidova – prošlost ili kontinuitet? Dolje zid! Živio zid! – 20 godina poslije.“ *Bogoslovska smotra* 79, br. 4 (2009): 721-738. <https://hrcak.srce.hr/45135>
- Čizmić, Ivan, Sopta, Marin, Šakić, Vlado. *Iseljena Hrvatska*. Golden marketing-Tehnička knjiga Zagreb: 2005.
- D. P. (nepoznat autor). „Berlinska B. C. Croatia uspješno djeluje“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, svibanj 1988., 27.
- „Darovi za ratom pogođenu Hrvatsku“, *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, listopad 1991., 19.
- „Dragutin Haramija“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (01. 08. 2024.)
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/haramija-dragutin>
- Dražena, B. „Frankfurtski folkloraši u Sinju“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, rujana 1981., 11.
- Dukić, Bernardo. „Razvitak hrvatskih misija u Njemačkoj“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, rujana 1978., 2.
- Dukić, Bernardo. „Riječ urednika“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, rujana 1978., 1.
- Eterović, Nikola. *Sveta Stolica i Hrvatska: priznanje, ugovori, suradnja*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2019.

„Frankfurt“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, siječanj/veljača 1985., 11.

„Frankfurter Allgemeine Zeitung“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/frankfurter-allgemeine>

„Franjo Kuharić“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (07. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kuharic-franjo>

„Franjo Šeper“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (27. 07. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/seper-franjo>

„Franjo Tuđman“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (06. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/tudjman-franjo>

„Gastarbajter“. U: *Hrvatski jezični portal*. Pristup ostvaren (25. 07. 2024.) https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFhuUBY%3D

„Glas za Hrvatsku“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, veljača 1991., 13-14.

„Hans-Dietrich Genscher“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/genscher-hans-dietrich>

„Helmut Kohl“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kohl-helmut>

Holjevac Turković, Ana i Živić, Dražen. „Proces osamostaljenja Republike Hrvatske i njezina međunarodna i diplomatska afirmacija: između protivljenja i odobravanja.“ *Pilar XVI*, br. 31(1) (2021): 117-142. <https://hrcak.srce.hr/file/400008>

HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1561 Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske

„Hrvatski mirotvorni koncerti po Njemačkoj i po svijetu (Stop the War in Croatia)“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, listopad 1991., 4.

Iv. (nepoznat autor). „Kardinal Šeper među Hrvatima u rottenburškoj biskupiji“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, lipanj/srpanj 1981., 2.

Iv. (nepoznat autor). „Ne zaboravite svoga porijekla!“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, studeni 1981., 6.

Iv. (nepoznati autor). „Majka Tereza: Kad doznamo da nas Bog ljubi, onda naš život postaje drukčiji“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, lipanj/srpanj 1980., 8.

„Ivan Pavao II.“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (25. 07. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ivan-pavao-ii-sv>

„Ivan Šibl“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (30. 07. 2024.)
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/sibl-ivan>

Ivanković Radak, Ivica. „Kanonske odredbe o iseljenicima. Strukture i djelatnici u pastoralu hrvatske inozemne pastve.“ *Vrhbosnensia* 26, br. 1 (2022): 51-68.
<https://hrcak.srce.hr/280302>

„Ivica Komadina (A)“. U: *CroExpress – News for Croatians living abroad*. Pristup ostvaren (03. 08. 2024.) <https://www.croexpress.eu/prvi-dusobriznik-hrvata-u-njemackoj-ostaje-vlc-ivica-komadina/>

„Ivica Komadina (B)“. U: *Katolička tiskovna agencija Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine*. Pristup ostvaren (01. 08. 2024.) <https://www.ktabkbih.net/hr/intervju/vlc-ivica-komadina-delegat-za-hrvatsku-pastvu-u-njemackoj/114954>

„Iz naših misija... (Frankfurt)“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, siječanj 1980., 8.

„Josip Broz Tito“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (30. 07. 2024.)
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/broz-josip-tito>

Jurić, Tado i Ante Vujević. „Hrvatske migrantske mreže: pristup pripovjedne povijesti u istraživanju „Gastarbajterske ere“ iseljavanja.“ *Mostariensia* 24, br. 2 (2020): 7-31.
<https://hrcak.srce.hr/261206>

Jurić, Tado. *Iseljavanje Hrvata u Njemačku: gubimo li Hrvatsku?*. Školska knjiga d.d. Zagreb: 2018.

K. (nepoznat autor), „Za pomoć ugroženoj domovini“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, listopad 1991., 17.

K. (nepoznat autor). „Srbi plešu – Hrvati ginu“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, listopad 1991., 9.

Kovač, Marijan. „Pohod na ličko bojište“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, travanj 1992., 14.

Krašić, Wollfy. "Stop Mass Exodus: Guidelines by the Reform Part of the Croatian State-Party Leadership for the Policy Regarding Labour Migrants from the Socialist Republic of Croatia in Western Europe." *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 0, br. 16 (2022): 29-60. <https://doi.org/10.21857/9xn31cdq4y>

Krašić, Wollfy. „Političko-nacionalna opredjeljivanja hrvatskih radnih migranata u zapadnoj Europi s posebnim osvrtom na izbore za Vijeće stranaca pri Općinskoj upravi grada Stuttgarta 1983. godine“, 25-42. U: Zbornik radova s II. međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Suvremeni usud gastarbajterskoga naslijeđa Hrvatske“, ur. Stjepan Šterc, Monika Balija, Tamara Bodor. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija i Hrvatsko katoličko sveučilište, 2024.

Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina. Pristup ostvaren (25. 07. 2024.)
https://www.pilar.hr/wp-content/uploads/2020/10/Leksikon_hrvatskoga_iseljenistva_i_manjina_full.pdf

Lipovčan, Srećko. „Kulturni rad Hrvata u Berlinu (1974.-1990.)“ *Društvena istraživanja* 7, br. 1-2 (33-34) (1998): 147-169. <https://hrcak.srce.hr/20708>

Lončarević, Hrvoje. „Priznanje Republike Hrvatske od Svete Stolice u hrvatskoj memoaristici: Uz 30. obljetnicu međunarodnog priznanja Republike Hrvatske.“ *Obnovljeni Život* 76, br. 4 (2021): 527-539. <https://doi.org/10.31337/oz.76.4.7>

M. K. (nepoznat autor). „Iz naših... (Stuttgart)“ *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, prosinac 1979., 12.

„Magna Charta“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (25. 07. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/magna-charta>

„Majka Terezija“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (07. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/terezija-sv>

„Mihail Sergejevič Gorbačov“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gorbacov-mihail-sergejevic>

Milardović, Anđelko. „Hrvatske kulturne zajednice u Europi i njihova uloga u čuvanju hrvatskoga kulturnog i nacionalnog identiteta.“ *Migracijske i etničke teme* 8, br. 2 (1992): 167-181. <https://hrcak.srce.hr/127292>

Milčec, Ivek. „Dva izleta, dva lijepa doživljaja“ *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, kolovoz/rujan 1985., 13.

Milčec, Ivek. „Uspjesi i muke B. C. Croatia“ *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, listopad 1982., 6.

„Misijska mladež u domovini“ *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, prosinac 1982., 11.

Nazor, Ante. „Proces stvaranja suverene i neovisne Republike Hrvatske (pregled događaja do međunarodnog priznanja)“, 13-31. U: *Suverenost i nacionalni identitet 30 godina nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske*, ur. Jerko Valković i Jakov Žižić. Zagreb: Glas Koncila; Hrvatsko katoličko sveučilište, 2023.

„Neda Krmpotić“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (01. 08. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/krmpotic-neda>

Nimac, Ivan. „Hrvatske katoličke misije u SR Njemačkoj.“ *Služba Božja* 23, br. 1 (1983): 13-20. <https://hrcak.srce.hr/241040>

OAWK: Osobni arhiv Wollfya Krašića

P.V. (nepoznat autor). „Sastanak regionalnih predstavnika“ *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, ožujak 1980., 6.

„Pavao VI.“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (25. 07. 2024.) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pavao-vi>

„Petar Hinić“. U: *Hrvatsko žrtvoslovno društvo*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.) <https://viktinologija.com.hr/wp/in-memoriam-petar-hinic-1938-2024/>

„Pio XII.“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (25. 07. 2024.)
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pio-xii>

„Počelo je u Frankfurtu na Majni, a završilo u Mainzu“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, svibanj 1980., 2-3.

Polegubić, Adolf. *Dušobrižništvo za Hrvate u Njemačkoj*. Frankfurt na Majni: Hrvatski dušobrižnički ured. Zagreb: Denona, 2017.

„Pomažući druge – mijenjamo sebe“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, studeni 1992., 14.

„Pomoć iz Wiesbadena“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, listopad 1991., 6.

„Pomozimo hrvatskom ratnom siročetu“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, travanj 1993., 17.

„Ratna siročad – kumčad naše folklorijade“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, travanj 1993., 18.

Runje, Domagoj. „Fra Ignacije Vugdelija.“ *Počeci* 3., br. 1. (1998): 71-72.
<https://hrcak.srce.hr/154058>

„Sastanak redakcijskog vijeća *Žive zajednice*“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, ožujak 1980., 6.

„Savka Dabčević-Kučar“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (30. 07. 2024.)
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/dabcevic-kucar-savka>

„Sinoda“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.)
<https://enciklopedija.hr/clanak/sinoda>

„Socijalni radnici posjetili domovinu“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, studeni 1994., 28.

Stanković, Vladimir. „Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine.“ *Bogoslovska smotra* 56, br. 1-2 (1986): 73-98. <https://hrcak.srce.hr/34445>

„Statistički podaci naših misija za 1981. godinu“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, lipanj/srpanj 1982., 15.

„Stjepan Kukolja“. U: *Hrvatski biografski leksikon*. Pristup ostvaren (27. 07. 2024.)
<https://hbl.lzmk.hr/clanak/kukolja-stjepan-pisac>

Strujić, B. „Zapažena i hvalevrijedna inicijativa naših radnika“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, prosinac 1980., 6-7.

„Sveta Stolica radi Hrvatske prekršila vlastitu tradiciju“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, siječanj 1992., 3.

Škvorčević, Antun. „Crkveno učiteljstvo o migracijama.“ *Bogoslovska smotra* 63, br. 3-4 (1993): 317-336. <https://hrcak.srce.hr/35653>

„Tomislav Ivčić“. U: *Hrvatska enciklopedija*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.) https://enciklopedija.cc/wiki/Tomislav_Iv%C4%8Di%C4%87

„U 87. godini preminuo hrvatski emigrant u Njemačkoj“. U: *Fenix Magazin*. Pristup ostvaren (08. 08. 2024.) <https://fenix-magazin.de/u-87-godini-preminuo-hrvatski-emigrana-iz-njemacke-ozivio-je-hrvatski-duh-medu-hrvatima-stuttgarta-i-njegove-okolice/>

Vugdelija, Ignacije. „Prvi izbori stranaca u Stuttgartu (Pobjeda liste „Svoje voli, tuđe poštuj“)“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, studeni 1983., 7.

„Za vinkovačku siročad“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, studeni 1992., 15.

„Zahvalni smo Njemačkoj“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, siječanj 1992., 3.

Žmire, P. „Majka Terezija među Hrvatima“. *Živa zajednica: list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj*, kolovoz/rujan 1982., 10.

Sažetak

Leon Vuglač

Djelovanje hrvatskih katoličkih misija, župa i zajednica u SR Njemačkoj kroz list *Živa zajednica*

U ovom radu nastojat će se pružiti pregled neminovnosti rada hrvatskih katoličkih misija u Saveznoj Republici Njemačkoj kroz prizmu hrvatskog emigrantskog lista *Živa zajednica* (1978.-1994.) s ciljem zaštite holističkog hrvatskog identiteta. Intenziviranjem iseljavanja Hrvata iz bivše Jugoslavije u Njemačku tijekom 1960-ih i 1970-ih, javila se esencijalna potreba za organizacijom hrvatske inozemne pastve koja se pobrinula za duhovno-moralni, kulturni i jezični kapital koji je temeljni identifikacijski faktor svih društvenih zajednica. U skladu s navedenim, hrvatske katoličke misije organizirale su niz kulturno-sportskih događaja, dobrovoljnih akcija i edukativnih sadržaja o matičnoj domovini te su služile kao središte okupljanja povećeg dijela hrvatskoga iseljništva. Početkom Domovinskog rata, Misije su usmjerile svoje djelovanje na financijsku i humanitarnu pomoć kako bi pridonijeli uspostavi slobodne, demokratske i neovisne Republike Hrvatske.

Ključne riječi: Domovinski rat, hrvatske katoličke misije, hrvatsko iseljništvo, Republika Hrvatska, *Živa zajednica*

Summary

Leon Vuglač

The Activities of Croatian Catholic Missions, Parishes, and Communities in the Federal Republic of Germany as Documented in the Magazine *Živa Zajednica*

This paper aims to provide an overview of the essential work of Croatian Catholic missions in the Federal Republic of Germany, as documented in the Croatian emigrant magazine *Živa zajednica* (1978.-1994.) with the aim of preserving Croatian identity. With the intensified emigration of Croats from former Yugoslavia to Germany during the 1960s and 1970s, there arose an essential need for the organization of Croatian pastoral care abroad, which took care of the spiritual-moral, cultural, and linguistic capital that is a fundamental identification factor for all social communities. In this context, Croatian Catholic missions organized a series of cultural and sports events, volunteer actions, and educational content about the homeland, serving as gathering centers for a significant part of the Croatian diaspora. With the beginning of the Homeland War, the Missions focused their activities on financial and humanitarian aid to contribute to the establishment of a free, democratic and independent Republic of Croatia.

Keywords: Homeland War, Croatian Catholic missions, Croatian diaspora, Republic of Croatia, *Živa Zajednica*